

«Σχολή Κοινωνικών Επιστημών Πρόγραμμα
Μεταπτυχιακών Σπουδών »

«Εγκληματολογικές και Ποινικές Προσεγγίσεις της
διαφθοράς, του οικονομικού και του οργανωμένου
εγκλήματος»

Διπλωματική Εργασία

«Το εγκληματικό φαινόμενο: Μια αυθύπαρκτη οντότητα ή μια
κοινωνική κατασκευή; Η περίπτωση των οικονομικών
εγκλημάτων»

Παναγιώτης Γελέκας

Επιβλέπων καθηγητής: «Ιωάννης Πέτσας»

Θήβα, Ιούνιος 2022

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Το εγκληματικό φαινόμενο: Μια αυθύπαρκτη οντότητα ή μια κοινωνική κατασκευή; Η περίπτωση των οικονομικών εγκλημάτων.»

Παναγιώτης Γελέκας

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής

Ιωάννης Πέτσας

Μέλος Σ.Ε.Π. ΕΑΠ

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια

Βασιλική Βασιλαντωνοπούλου

Μέλος Σ.Ε.Π. ΕΑΠ

Θήβα, Ιούνιος 2022

*«Στην οικογένειά μου ως μικρό αντίδωρο
της πίστης τους στις δυνατότητές μου»*

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματεύεται το ζήτημα του εγκληματικού φαινομένου και ειδικότερα, αν πρόκειται για ένα φαινόμενο που ανέκαθεν υφίσταται σε μια κοινωνία ή κάτι που διαμορφώνεται στα πλαίσια λειτουργίας αυτής. Συγκεκριμένα, παρατίθενται τα ποικίλα χαρακτηριστικά που διέπουν το έγκλημα, η έννοια αυτού κι ο τρόπος που γίνεται αντιληπτό στο εσωτερικό μιας κοινωνίας. Επίσης, αναπτύσσεται η συνεισφορά των θεωρητικών προσεγγίσεων στην αντίληψη περί του εγκλήματος, ως αυτές αναπτύχθηκαν στο πέρασμα των χρόνων, τι υποστήριξε καθεμιά εξ' αυτών και πώς συνέβαλε στη διαμόρφωση των πεποιθήσεων σχετικά με το έγκλημα.

Ακόμη, γίνεται αναφορά στις πεποιθήσεις από πλευράς του κοινωνικού συνόλου σχετικά με το τι θεωρούν ως έγκλημα και κυρίως ποιοι παράγοντες καθορίζουν την αντίληψή τους για το ποια συμπεριφορά εκλαμβάνουν ως εγκληματική, αν αυτοί οι παράγοντες δύνανται να τροποποιηθούν, βάσει παραμέτρων όπως ο χρόνος κι ο τόπος τέλεσης ενός εγκλήματος, καθώς επίσης και τον τρόπο που οι εν λόγω παράγοντες επηρεάζουν την τυποποίηση μιας πράξης ως εγκληματικής σε νομικό επίπεδο. Συν τοις άλλοις, μελετάται ο ρόλος που διαδραματίζουν οι φορείς άσκησης κοινωνικού ελέγχου, τόσο σε τυπικό όσο και άτυπο επίπεδο, στη διαδικασία αυτή.

Επιπρόσθετα, εξετάζεται η περίπτωση των οικονομικών εγκλημάτων και συγκεκριμένα, τα διάφορα χαρακτηριστικά αυτής, το προφίλ των δραστών αυτών των εγκλημάτων, τις δυσκολίες που υπάρχουν στην οριοθέτηση μιας πράξης που εμπίπτει στην οικονομική εγκληματικότητα και πώς οι δυσκολίες αυτές επηρεάζουν αντίστοιχα τη νομική τυποποίηση των οικονομικών εγκλημάτων και κατ' επέκτασιν την επιβολή ποινικών κυρώσεων σε βάρος των οικονομικών εγκληματιών.

Λέξεις – Κλειδιά

έγκλημα, κοινωνική κατασκευή, εγκληματίας, κοινωνικός έλεγχος, οικονομικό έγκλημα

«The criminal phenomenon: A self-existent entity or a social structure? The case of financial crimes»

Panagiotis Gelekas

Abstract

The present dissertation deals with the issue of criminal phenomenon and especially, whether this phenomenon already exists in a society or an entity which is being structured during the social function. What is more, this dissertation points to the specific features of crime, the meaning of crime and the way it is being comprehended in the society. They are also referred to the different theoretical attitudes around the criminal concept as they were thrived through the years, what was the main concern of each attitude as well as the way that they attributed to the conformation of crime in our period.

In addition, a mention takes place as for the beliefs of the citizens around the criminal phenomenon and especially, which factors define their beliefs for what kind of behavior they receive as criminal, if those factors can be modified depending on time and place and finally, the way that those factors influence the legal procedure of criminal behaviors. Apart from the circumstances being referred above, it is being deliberated the role of the actors who are responsible for the social control and how they affect that legal procedure.

However, except for the features of crime in general as a special criminal sector, it is being referred to the financial crime. and mainly, the characteristics of this kind of crime, the criminal profile of financial criminals, the current difficulties in demarcation of financial crimes and how these difficulties affect the standardization of financial crimes in the legislation and respectively, the enforcement of penal sanctions to the financial criminals.

Keywords

crime, social structure, criminal, social control, financial crime

Περιεχόμενα

Περίληψη	4
Abstract	5
Περιεχόμενα.....	6
Εισαγωγή	7
1. Η έννοια του εγκλήματος.....	8
1.1 Διακρίσεις του εγκλήματος.....	10
1.1.1 Έννοια του πραγματικού εγκλήματος	11
1.1.2 Έννοια του νομικού εγκλήματος	13
1.2 Διαδικασία τυποποίησης μιας συμπεριφοράς ως εγκληματικής από την έννομη τάξη, τη σημερινή εποχή	15
2. Η πορεία εννοιολόγησης του εγκληματικού φαινομένου	20
2.1 Ιστορική αναδρομή της εγκληματικής συμπεριφοράς	21
2.2 Τι ορίζει μια κοινωνία ως εγκληματική συμπεριφορά	23
2.2.1 Ποιες συμπεριφορές επιδέχονται αποδοκιμασιών στα όρια της ανηθικότητας. 25	
2.2.2 Ποιες συμπεριφορές επιδέχονται την επιβολή ποινής.....	26
3. Θεωρητικές προσεγγίσεις του εγκλήματος.....	28
3.1 Η προσέγγιση του εγκληματικού φαινομένου υπό το πρίσμα των κυριότερων σχολών εγκληματολογίας.....	28
3.2 Η συμβολή των θεωριών στον τρόπο αντίληψης του εγκληματικού φαινομένου ..	36
4. Έγκλημα και φορείς ελέγχου	39
4.1 Άτυποι φορείς κοινωνικού ελέγχου	40
4.2 Επίσημοι φορείς κοινωνικού ελέγχου	43
4.3 Η συμβολή τους στο χαρακτηρισμό ενός εγκλήματος	45
5. Το οικονομικό έγκλημα κι η θεσμική αντιμετώπισή του	49
5.1 Έννοια του οικονομικού εγκλήματος	50
5.2 Μορφές του οικονομικού εγκλήματος κι επιμέρους γνωρίσματά του	52
5.3 Σκιαγράφηση προτύπου των δραστών τέλεσης οικονομικών εγκλημάτων	54
5.4 Ποια η στάση της έννομης τάξης και των κρατικών μηχανισμών	56
5.5 Ποια η στάση του κοινωνικού συνόλου	58
Επίλογος.....	60
Βιβλιογραφία	61

Εισαγωγή

Είναι γεγονός ότι το έγκλημα ανέκαθεν αποτελεί ένα φαινόμενο που δεν περνά απαρατήρητο, στα πλαίσια της ευρύτερης κοινωνικής λειτουργίας. Τούτο διότι, αν όχι σε όλες τις περιπτώσεις στις περισσότερες από αυτές, έχει εμφανείς συνέπειες στο κοινωνικό σύνολο και καθίσταται ανέφικτο να περάσει απαρατήρητο ή έστω να εκληφθεί ως κάτι ασήμαντο από τα μέλη μιας κοινωνίας. Η ιδιαιτερότητά του, η δυσχέρεια στην καθολικής αποδοχής εννοιολόγησή του, οι λόγοι που ένα άτομο διαπράττει ένα έγκλημα και πώς εν πάση περιπτώσει αντιμετωπίζεται από τους αρμόδιους κοινωνικούς φορείς, είναι ορισμένα μονάχα ζητήματα που ταλανίζουν τη μελέτη του εγκληματικού φαινομένου και την επαρκή κατανόηση αυτού.

Στην παρούσα εργασία, θα επιχειρήσουμε να μελετήσουμε το εγκληματικό φαινόμενο λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω ζητήματα. Πέραν όμως από αυτά, θα εξετάσουμε τις διάφορες θεωρητικές προσεγγίσεις αναφορικά με το έγκλημα, τι υποστηρίχθηκε σε καθεμιά από αυτές σχετικά με τα αίτια που προκαλούν την εμφάνιση του εν λόγω φαινομένου, καθώς και τον τρόπο που αυτές συνέβαλαν, στο να φτάσουμε στη σημερινή παραδοχή για το έγκλημα. Επίσης, θα εξετασθεί η κοινή γνώμη, ήτοι η πεποίθηση που διαμορφώνουν οι κοινωνοί σχετικά με το έγκλημα και ποιοι παράγοντες συμβάλλουν στην από μέρους τους (των κοινωνών) αντίληψη σχετικά με την επικινδυνότητα ή μη μιας συμπεριφοράς και κατ' επέκτασιν, την ανάγκη απόδοσης ή μη σε αυτήν του εγκληματικού χαρακτήρα.

Επιπρόσθετα, θα μελετηθεί μια ειδικότερη εγκληματική κατηγορία, εκείνη των οικονομικών εγκλημάτων. Ειδικότερα, θα εξετασθεί η έννοια αυτών, τι είδους χαρακτηριστικά φέρουν οι οικονομικοί εγκληματίες και πώς αντιμετωπίζονται σε επίπεδο νομικό, ελέγχου και κοινωνικό. Στόχος της μελέτης είναι να αναδειχθούν όλα εκείνα τα ζητήματα που καθιστούν το έγκλημα ένα τόσο ξεχωριστό κοινωνικό φαινόμενο, από τι επηρεάζεται η διαμόρφωση του, αν πρόκειται για ένα φαινόμενο που παραμένει ανεξίτηλο στο πέρασμα των χρόνων και στην επίδραση διαφόρων παραγόντων στην κοινωνική λειτουργία, καθώς επίσης και το πώς αυτού του είδους τα ζητήματα αντικατοπτρίζονται στη μελετώμενη εγκληματική κατηγορία, ήτοι το οικονομικό έγκλημα.

1. Η έννοια του εγκλήματος

Το να ορισθεί τι είναι έγκλημα, αρχικώς κατά τη γραμματική του ερμηνεία (το αρχαίο ουσιαστικό «έγκλημα», προέρχεται από το ρήμα «εγκαλώ» που σημαίνει «κατηγορώ, μέφομαι κάποιον») κι εν συνεχεία κατά την ουσιαστική σημασία της λέξης, δεν αποτελεί μια απλή διαδικασία. Διότι, ναι μεν αναζητώντας το λήμμα της λέξης «έγκλημα», διαπιστώνουμε ότι η σημασία της λέξης «έγκλημα», περικλείεται στη φράση «άδικη πράξη, προβλεπόμενη και τιμωρούμενη από το νόμο με ποινή» (Μπαμπινιώτης, 2004: 294), πλην όμως κατά την περαιτέρω ερμηνεία της λέξης και κυρίως των πολλαπλών νοημάτων που αυτή περιλαμβάνει, ανακύπτουν ορισμένα ζητήματα τα οποία άπτονται περαιτέρω ανάλυσης κι επεξήγησης.

Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι το έγκλημα αποτελεί ένα φαινόμενο που εκδηλώνεται εντός της κοινωνίας, σε ορισμένο τόπο, χρόνο και σε βάρος ορισμένου ή αορίστου αριθμού προσώπων ή πραγμάτων, κρίνεται αναγκαίο αρχικά να διευκρινιστεί τι θεωρούμε έγκλημα κι εν συνεχεία να αναφερθούμε στη νομική τυποποίηση μιας συμπεριφοράς ως μη αποδεκτής, στο χαρακτηρισμό της δηλαδή ως εγκληματική. Άλλωστε, όπως υποστηρίχθηκε κι από τον Becker, μια πράξη αυτή καθ' αυτή δεν αποτελεί εκ της φύσεως της καλή ή κακή· αντιθέτως, ο θετικός ή αρνητικός της χαρακτήρας αντίστοιχα, αποτελεί ένα επίκτητο χαρακτηριστικό το οποίο αποκτάται, όταν αποδίδεται σε αυτήν (την πράξη) ο αντίστοιχος χαρακτηρισμός της (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012: 246). Η απόδοση αυτού του χαρακτηρισμού, αποτελεί μια διαδικασία η οποία λαμβάνει χώρα σ' ένα δεδομένο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον (Δασκαλάκης, 1985: 18-19).

Ενδεικτικά παρατίθενται μερικές απόψεις σχετικά με το πώς γίνεται αντιληπτό το έγκλημα, όπως για παράδειγμα εκείνες του Durkheim που υποστήριξε ότι όπου υπάρχουν άνθρωποι, υπάρχουν αντίστοιχα εγκλήματα κι εγκληματίες (Τσουραμάνης, 2009: 10) ή του Sykes που ανέφερε ότι το έγκλημα δεν αποτελεί μια απλή παράβαση ενός νομικού κανόνα και θα πρέπει να προσδιορισθεί ως προς το κάθε είδος συμπεριφοράς (ό.π.). Άξια μνείας είναι κι η ερμηνεία που συναντάται στο διαδικτυακό λεξικό κοινωνιολογίας (Online Dictionary of the Social Sciences (icaap.org)), όπου το έγκλημα περιγράφεται ως «οποιαδήποτε μορφή ανθρώπινης συμπεριφοράς που περιγράφεται από το νόμο ως εγκληματική και υπόκειται σε κάποια ποινική κύρωση». Συνεχίζοντας την περιγραφή της έννοιας στην εν λόγω διαδικτυακή πηγή, επισημαίνεται ότι ενώ το έγκλημα

αποτελεί το κεντρικό σημείο εστίασης της εγκληματολογίας κι ένα μείζον θέμα για την κοινωνιολογία της παρέκκλισης, δεν υπάρχει συγκατάβαση ως προς τον προσδιορισμό του όρου.

Υποστηρίζεται μάλιστα ότι για την επαρκή οριοθέτηση της εν λόγω έννοιας, δηλαδή το νόημα που περικλείεται στον όρο «έγκλημα», έχοντας ως δεδομένο ότι πρόκειται για μια κοινωνικά επιζήμια συμπεριφορά, απαιτείται αρχικά ένα ευρέως αποδεκτό σύστημα κανόνων συμπεριφοράς από το κοινωνικό σύνολο, ούτως ώστε να προσδιοριστεί η εκάστοτε αποδεκτή ή μη συμπεριφορά (Βιδάλη, 2013: 15). Βέβαια, αυτή η ενιαία αποδοχή ή μη του συστήματος κανόνων δεν αποτελεί μια απλοϊκή διαδικασία, επειδή εντός του κοινωνικού συνόλου υφίστανται επιμέρους κοινωνικά υποσύνολα. Αντίστοιχα στα υποσύνολα αυτά, καθένα εξ' αυτών εκπροσωπεί διαφορετικές πεποιθήσεις και αρχές αναφορικά με ζητήματα κοινωνικής, πολιτισμικής και οικονομικής φύσεως, παράμετροι οι οποίες καθιστούν ιδιαίτερα δύσκολη την τυποποίηση μιας συμπεριφοράς ως καθολικά μη αποδεκτή και κατ' επέκτασιν, αποδοκιμαστέα από την κοινωνία (Ray, 1947: 120-121). Μια άποψη η οποία σχετίζεται και με όσα υποστήριξε ο Sellin, κατά τον οποίον το έγκλημα σε πολλές περιπτώσεις είναι απλώς το αποτέλεσμα σύγκρουσης ανάμεσα στις διάφορες πολιτισμικές αξίες (Δασκαλάκης, 1985: 39).

Συνεπώς ο ορισμός της σημασίας του εγκλήματος, δεν δύναται να αποδοθεί με τρόπο ακριβή και κατανοητό. Γι' αυτό και μεγάλη μερίδα μελετητών του εγκλήματος, υποστηρίζει ότι ασχέτως με τις διάφορες μεθόδους που χρησιμοποιούνται για τον προσδιορισμό του εγκληματικού φαινομένου, η πιο ασφαλής μέθοδος είναι εκείνη της χρησιμοποίησης του νομικού όρου του εγκλήματος (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1984: 26). Διότι κατά τον τρόπο αυτό, η μελέτη βασίζεται σε ασφαλές και σαφώς προσδιοριζόμενο πεδίο (ό.π.). Βέβαια, πρόκειται για μια άποψη που δεν συμμερίζεται ο κλάδος της εγκληματολογίας, καθώς οι εκπρόσωποι αυτού του κλάδου εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στο πραγματικό έγκλημα, δηλαδή στις περιστάσεις της καθημερινής ζωής που αντικειμενικά λαμβάνουν χώρα γύρω μας, όπως φερ' ειπείν η αφαίρεση μιας ανθρώπινης ζωής (Αλεξιάδης, 2011: 36). Όμως ο προβληματισμός αυτός δεν θα αναλυθεί εκτενέστερα επί του παρόντος, καθώς οι όποιες διαστάσεις του εγκλήματος θα εξετασθούν σε επόμενη υποενότητα.

1.1. Διακρίσεις του εγκλήματος

Αναφέρθηκε ήδη ότι για την κατανόηση της έννοιας του εγκλήματος, δεν αρκεί η ανάγνωση της γραμματικής ερμηνείας της λέξης, αλλά η περαιτέρω εμβάθυνση στα επιμέρους στοιχεία και γνωρίσματα του εγκλήματος ως έννοιας. Αν και ουδείς ορισμός τυγχάνει καθολικής αποδοχής, ωστόσο η πλειοψηφία όσων επιχειρήσαν τη διαδικασία εννοιολόγησης του εγκλήματος, αξιολόγησαν ως γνώρισμα του εγκλήματος ότι πρόκειται για συμπεριφορά που επιφέρει βλάβη στο συλλογικό συμφέρον (Ray, 1947: 119). Άλλωστε, το έγκλημα αποτελεί κοινωνικό φαινόμενο που εκδηλώνεται υπό διάφορες μορφές και σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικής ζωής (Ροϊνώτη, 2014: 56). Βέβαια, το έγκλημα χαρακτηρίζεται κι από ιδιαίτερη σχετικότητα καθώς οποιοσδήποτε τρόπος κι αν επιλεγθεί για την ερμηνεία του, εκείνος αποτελεί προϊόν διαδικασιών τόσο σε κοινωνικό όσο και σε ιστορικό επίπεδο (Βιδάλη, 2019: 15).

Γι' αυτό εξάλλου έχει επικρατήσει κι η παραδοχή ότι το ζήτημα της έκνομης δραστηριότητας κατ' ουσίαν αποτελεί ένα φαινόμενο, τόσο κοινωνικό, όσο και ποινικό (Αλεξιάδης, 2016: 33). Όμως, τα γνωρίσματα της κοινωνικής και ποινικής όψης εκτός των υπόλοιπων χαρακτηριστικών φαίνεται ότι διαφοροποιούνται και στο γεγονός ότι κατά την κοινωνική όψη, η οντολογική ύπαρξη του εγκλήματος θεωρείται δεδομένη. Κάτι που δεν υφίσταται κατά τη νομική όψη, καθώς το έγκλημα παράγεται με τη διαδικασία της νομικής τυποποίησης του ως τέτοιο (Κουλούρης, 2019: 20). Μια οπτική του εγκλήματος λοιπόν, το ορίζει ως παράβαση ενός δικαικού κανόνα, για την οποία προβλέπονται οι αντίστοιχες κυρώσεις (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012: 116)· όμως δεν πρόκειται για τη μοναδική οπτική εξέτασης του εγκληματικού φαινομένου.

Με γνώμονα τον τρόπο προσέγγισης του εγκληματικού φαινομένου επομένως, ήτοι με γνώμονα την κοινωνική ή την ποινική-νομική όψη, διαφοροποιείται κι η αντίληψη για το εγκληματικό φαινόμενο. Διαφορετική αντίληψη δηλαδή για την εν λόγω έννοια έχει ο κλάδος της εγκληματολογίας, καθώς διερευνά και άλλες παραμέτρους που μπορεί να οδηγούν στην εκδήλωση κάποιας εγκληματικής συμπεριφοράς, εν αντιθέσει με τους εκπροσώπους της έννομης τάξης που συνδέουν το εγκληματικό φαινόμενο με τις συμπεριφορές εκείνες που αντιβαίνουν στην κείμενη νομοθεσία. Επομένως, κρίνεται σημαντικό να σταθούμε σε δύο βασικές διακρίσεις του εν λόγω φαινομένου· αφ' ενός του πραγματικού εγκλήματος, όπως εκείνο εκλαμβάνεται από την εγκληματολογική επιστήμη κι αφ' ετέρου του νομικού εγκλήματος, ως αυτό γίνεται αντιληπτό

από τους εκπροσώπους της έννομης τάξης και της επιστήμης του ποινικού δικαίου, περιπτώσεις τις οποίες και θα αναλύσουμε περαιτέρω.

Ωστόσο, πριν από την παράθεση της κάθε προσέγγισης είναι ιδιαίτερα σημαντικό να διευκρινίσουμε ότι παρά τη διαφορετική αντίληψη σχετικά με το έγκλημα, εν τέλει το χάσμα μεταξύ των εννοιών του πραγματικού και του νομικού εγκλήματος δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλο (Αλεξιάδης, 2011: 41). Αντιθέτως, στο μεγαλύτερο μέρος των εγκληματικών συμπεριφορών οι δύο έννοιες συναντώνται και μονάχα στη μειοψηφία αυτών (συμπεριφορών) υπάρχουν εγκλήματα που ναι μεν εμπίπτουν στην έννοια του νομικού εγκλήματος αλλά όχι του πραγματικού ή και το αντίθετο (ό.π.).

Ενδεικτικές περιπτώσεις της πρώτης εκδοχής, δηλαδή της ταύτισης των εννοιών, είναι τα εγκλήματα της κλοπής ή της απάτης, ενώ στη δεύτερη, εκείνης δηλαδή που δεν συμπίπτουν οι δύο έννοιες, ανήκουν φορολογικές παραβάσεις ή παραβάσεις σχετικές με την κυκλοφοριακή ρύθμιση των οχημάτων (ό.π.). Παρόλα αυτά, είναι απαραίτητο να εξετάσουμε και τις δύο διακρίσεις επειδή ο όρος που δίδεται κατά τη νομική πραγματικότητα, είναι ανέφικτο να αξιοποιηθεί από εγκληματολογική άποψη, καθώς εκείνος (νομικός όρος) είναι επιφανειακός και νομικιστικός (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1984: 24). Έτσι, προβαίνουμε στην περαιτέρω ανάλυση του εγκληματικού φαινομένου με απώτερο στόχο την κατά το δυνατόν βαθύτερη κατανόηση του φαινομένου που περιλαμβάνει όλες εκείνες τις μορφές έκνομης δραστηριότητας.

1.1.1. Έννοια του πραγματικού εγκλήματος

Ξεκινούμε την ανάλυση των επιμέρους διακρίσεων με την αντίληψη περί πραγματικού εγκλήματος. Η αντίληψη αυτή, συνδέεται άρρηκτα με τις διδαχές του εγκληματολογικού κλάδου σχετικά με το εγκληματικό φαινόμενο και συγκεκριμένα με τις συμπεριφορές εκείνες που είναι κατ' ουσίαν βλαπτικές σε βάρος της κοινωνίας. Δεν ασχολείται με κατασκευάσματα της έννομης τάξης και με έννοιες που διατυπώνονται με τρόπο αφηρημένο από το νομοθέτη και που προκειμένου να γίνουν κατανοητές, απαιτούνται περαιτέρω διευκρινίσεις κι αποσαφηνισμός των «γκρίζων περιοχών» (Αλεξιάδης, 2011: 36). Τουναντίον, η επιστήμη της εγκληματολογίας εκλαμβάνει το φαινόμενο του εγκλήματος ως ένα πρόβλημα που αντικειμενικά υφίσταται, στα πλαίσια της καθημερινής ζωής· ένα γεγονός που αποτελεί μέρος της κοινωνίας, που έχει απτές

διαστάσεις και το οποίο για να γίνει αντιληπτό από έναν εγκληματολόγο, δεν χρειάζεται να καταφύγει στην κείμενη ποινική νομοθεσία (ό.π.). Εξάλλου, η έννοια του πραγματικού εγκλήματος βασίζεται στο ουσιαστικό περιεχόμενό της, παράμετρος που αποτρέπει την αυθαίρετη επιλογή κριτηρίων για τον επαρκή προσδιορισμό του φαινομένου (Αλεξιάδης, 2011: 40-41).

Για παράδειγμα, μια ανθρωποκτονία σε βάρος μιας γυναίκας η οποία βρέθηκε στον τόπο του εγκλήματος έχοντας δεχθεί πολλαπλές μαχαιριές από το δράστη ή η ανθρωποκτονία ενός άνδρα στον οποίο ο δράστης είχε καταφέρει πολλαπλά χτυπήματα με κάποιο βαρύ αντικείμενο, αποτελούν περιστατικά που ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα κι όχι κάποιο αυθαίρετο ή εικονικό συμβάν. Συν τοις άλλοις, πρόκειται για περιπτώσεις με κοινωνικό περιεχόμενο κι ελκύουν το ενδιαφέρον της εγκληματολογίας, η οποία από τη μελέτη τέτοιων περιπτώσεων, ερευνά τα αίτια που οδηγούν σε μια τέτοια αποτρόπαια πράξη ώστε εν συνεχεία, να μπορέσει να προτείνει αποτελεσματικά μέσα και μέτρα αντιμετώπισης του εγκληματικού φαινομένου (Αλεξιάδης, 2011: 36).

Στενά συνδεδεμένη, αν όχι ταυτισμένη, με την εν λόγω διάκριση, παραμένει η διδαχή του Garofalo, Ιταλού εγκληματολόγου κι εκπροσώπου της Θετικής Σχολής Εγκληματολογίας. Ο Garofalo ήταν εκείνος που πρώτος προσδιόρισε τον όρο του πραγματικού εγκλήματος ή όπως άλλως αναφέρθηκε, στην έννοια του «φυσικού εγκλήματος» θέτοντας το σε αντιπαράθεση με το νομικό έγκλημα. Με τη θεώρησή του, ο σκοπός του ήταν να εκφράσει το ζήτημα του εγκλήματος, αποκομμένος από το νομικό πλαίσιο κι έχοντας κατά νου την κοινωνιολογική πραγματικότητα, ώστε να αφαιρέσει το στοιχείο της συμβατότητας που χαρακτηρίζει το νομικό έγκλημα (Αλεξιάδης, 2011: 37).

Η προσέγγιση αυτή παρουσιάζει το έγκλημα ως ένα φαινόμενο που θίγει τις αρχές της δικαιοσύνης και της αγαθότητας (Κωστάρας, 2008: 262). Συγκεκριμένα, με την έννοια του «φυσικού εγκλήματος» αποτυπώνεται η οργανική ανικανότητα του ανθρώπου να νιώσει ηθικά αισθήματα η οποία οφείλεται στις διάφορες ανωμαλίες της εξέλιξης κατώτερων φυλών (Κουλούρης, 2019: 22). Παρουσιάζεται δηλαδή το έγκλημα ως μια συμπεριφορά, η οποία παραβιάζει βασικές ηθικές αξίες μιας κοινωνίας (Allen, 1954: 379). Εξάλλου, οι θεωρήσεις του Garofalo αναπτύχθηκαν σε μια εποχή που το ζήτημα της ηθικής διαδραμάτιζε σπουδαίο ρόλο για την κοινωνία εκείνης της περιόδου (Αλεξιάδης, 2011: 37).

Διευκρινίζεται ωστόσο ότι δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί η έννοια του νομικού εγκλήματος. Ακόμη και για τον Garofalo, που επέλεξε μια τελείως διαφορετική οπτική προσέγγισης του ζητήματος, το νομικό έγκλημα υφίσταται (Αλεξιάδης, 2011: 38). Όπως υποστήριξε μάλιστα, νομικά εγκλήματα υφίστανται σε όλα τα ποινικά συστήματα, ωστόσο εκείνος εστίασε την προσοχή του σε εκείνα τα οποία θα πρέπει να αποτελούν αντικείμενο μελέτης του εγκληματολογικού κλάδου (ό.π.). Άρα, από τη στιγμή που υπάρχει κι από τους υποστηρικτές του πραγματικού εγκλήματος η ύπαρξη του νομικού εγκλήματος, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να μην υποτιμήσουμε την εν λόγω οπτική του εγκλήματος και να εξετάσουμε τα επιμέρους στοιχεία της διάκρισης αυτής.

1.1.2. Έννοια του νομικού εγκλήματος

Η δεύτερη διάσταση του εγκλήματος, είναι εκείνη του νομικού εγκλήματος. Μάλιστα, όσο περίπλοκος πιθανόν να φαντάζει ο ορισμός του εγκλήματος για την εγκληματολογία, άλλο τόσο εύκολος είναι όταν γίνεται αναφορά στο νομικό έγκλημα (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1984: 24). Στο πεδίο αυτό, δηλαδή του νομικού εγκλήματος, η έννοια του εγκλήματος συνδέεται άρρηκτα με την αντικανονικότητα σε ποινικό επίπεδο, καθώς και με την ποινική παρανομία και τις εκάστοτε συμπεριφορές που σχετίζονται με όσα προβλέπει και απειλεί με ανάλογες ποινές, η εκάστοτε νομική διάταξη (Κουλούρης, 2019: 39). Κατά την παράθεση στοιχείων που σχετίζονται με νομικίστικους όρους και παραδοχές ή διαφορετικώς αναγραφόμενα, υπό τους όρους της έννομης τάξης και το σκεπτικό υπό το οποίο μια συμπεριφορά, λογίζεται ως εγκληματική, εκείνο το στοιχείο στο οποίο θα πρέπει να εστιάσουμε είναι οι διατάξεις του Ποινικού Κώδικα κι ειδικότερα το άρθρο 14 αυτού.

Πιο αναλυτικά, αναφέρεται ότι το άρθρο 14 του Ποινικού Κώδικα, ορίζει ότι, «έγκλημα είναι πράξη άδικη και καταλογιστή στο δράστη της, η οποία τιμωρείται από το νόμο». Βέβαια, πρόκειται για έναν ορισμό ο οποίος δεν είναι απόλυτος, καθώς σε ορισμένες περιπτώσεις προβλέπεται από τον ίδιο το νομοθέτη το γεγονός ότι αν και μια πράξη συγκεντρώνει τα εξωτερικά χαρακτηριστικά του νομικού εγκλήματος, εν τέλει δεν θεωρείται άδικη, συνεπώς δεν συνιστά έγκλημα με την τυπική έννοια του όρου (Βιδάλη, 2013: 15). Επιπρόσθετα, το γεγονός ότι η έννοια του νομικού εγκλήματος εξαρτάται άμεσα από τις διατάξεις προηγούμενου γραπτού νόμου, φανερώνει το στοιχείο της αυθαιρεσίας, ως ένα εκ των χαρακτηριστικών της εν λόγω έννοιας

(Αλεξιάδης, 2011: 35). Ως κανόνας όμως, στους κόλπους της έννομης τάξης, μονάχα μια συμπεριφορά που πληροί τις ως άνω προϋποθέσεις, λογίζεται ως εγκληματική ή άλλως έκνομη και τυγχάνει της αντίστοιχης αποδοκιμασίας, ήτοι της επιβολής της προβλεπόμενης ποινής σε βάρος του προσώπου που προέβη στην εκάστοτε μη σύννομη συμπεριφορά. Εξάλλου κι ο Sutherland είχε εκφράσει την προφανή σκέψη, ότι δηλαδή αν δεν υπήρχαν οι νόμοι να προσδιορίζουν ορισμένες ενέργειες (ή παραλείψεις) ως εγκληματικές, τότε δεν θα υπήρχε έγκλημα (Chambliss, 2004: 242).

Όταν αναφερόμαστε δηλαδή σε ένα έγκλημα, εννοούμε αρχικά μια εξωτερικευμένη συμπεριφορά, εκφρασθείσα από ανθρώπινη οντότητα, η οποία εκδηλώνεται μέσω κάποια ενέργειας ή παράλειψης κι η οποία επιφέρει κάποιο αποτέλεσμα επιβλαβές στον εξωτερικό κόσμο, εκείνον της κοινωνικής πραγματικότητας (Κωστάρας, 2008: 332). Συνεπώς, οποιαδήποτε πεποίθηση ή φρόνημα που αντίκειται στα χρηστά ήθη κι έθιμα ή στην έννομη τάξη, η οποία όμως βρίσκεται «φυλακισμένη» μονάχα στον νου του κάθε ανθρώπου, σε καμία περίπτωση δεν πρόκειται για κάποιο έγκλημα (Κωστάρας, 2008: 337). Επιπρόσθετα, προκειμένου η συμπεριφορά αυτή να καταστεί τιμωρητέα, είναι αναγκαίο να εκδηλώνεται με εκούσια θέληση του δράστη, να αποτελεί δηλαδή η εκάστοτε συμπεριφορά προϊόν της δικής του ελεύθερης θέλησης (Κωστάρας, 2008: 338). Ακόμη η προς εξέταση κι ενδεχομένως ποινικά κολάσιμη συμπεριφορά, δεν αρκεί να είναι απλώς εξωτερικευμένη, αλλά το αποτέλεσμα που προκαλεί, να εγείρει δυσάρεστες συνέπειες για το κοινωνικό σύνολο και γενικότερα στην ειρηνική συμβίωση των μελών αυτής (Κωστάρας: 2008: 339-340).

Συνεπώς, όταν αναφερόμαστε στο ζήτημα του εγκλήματος κι έχουμε κατά νου το ποινικό δίκαιο, γίνεται παραλληλισμός του εγκλήματος με μια κατασκευή της κοινωνίας. Έτσι, λογίζεται ως έγκλημα ό,τι ορίζει ο εκάστοτε νομοθέτης στις διάφορες διατάξεις που απαρτίζουν τον ποινικό νόμο, προβλέποντας κάποια ποινή για τα πρόσωπα εκείνα που πράττουν κατά τρόπο που αντίκειται στα κατ' αρχήν ορισθέντα (Αλεξιάδης, 2011: 34). Δηλαδή κατ' αυτήν την άποψη, έγκλημα είναι οποιαδήποτε ανθρώπινη συμπεριφορά η οποία τιμωρείται με κάποια ποινή (ό.π.).

Το γεγονός ότι αν μια συμπεριφορά θα «ενδυθεί» με τον εγκληματικό «μανδύα» ή όχι καθώς κι ο βαθμός βαρύτητας της προβλεπόμενης από το νόμο ποινής βρίσκεται σε απόλυτη σύνδεση με τις τυχόν διακυμάνσεις κι ανάγκες της οικονομίας, αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση του

συμβατικού χαρακτήρα που φέρει το έγκλημα όταν αυτό ερμηνεύεται κατά τους νομικούς όρους (Αλεξιάδης, 2011: 35). Όμως, ακόμη κι αν δεν ληφθεί υπόψη μια περίπτωση όπως αυτή και μόνο το γεγονός ότι το έγκλημα υπό τη νομική έννοια εξαρτάται άμεσα από την ύπαρξη ή μη αντίστοιχου γραπτού νόμου φανερώνει όχι μόνο την ύπαρξη αυθαιρεσίας, αλλά και το στοιχείο της συμβατότητας ως βασικό χαρακτηριστικό του εγκλήματος κατ' αυτήν την έννοια (ό.π.). Σε κάθε περίπτωση, αμφότερες οι διακρίσεις της ευρύτερης έννοιας του εγκλήματος, παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και μέσω της εξέτασής τους, δίνεται η δυνατότητα να διευρύνουμε τις γνώσεις μας αναφορικά με το εξεταζόμενο φαινόμενο και το διαφορετικό τρόπο που μπορεί να γίνει αντιληπτό, με κριτήριο την εκάστοτε διάκριση.

1.2. Διαδικασία τυποποίησης μιας συμπεριφοράς ως εγκληματικής από την έννομη τάξη, τη σημερινή εποχή

Όπως είναι ευρέως γνωστό, αρμόδιος φορέας για την τυποποίηση ενός νόμου και τον ορισμό μέσω αυτού (του νόμου) μιας ενέργειας (ή παράλειψης) ως ποινικά κολάσιμης, είναι το κοινοβουλευτικό σώμα βασική αρμοδιότητα του οποίου, είναι η άσκηση των νομοθετικών καθηκόντων (Χρυσανθάκης & Γαλάνη, 2007: 88). Σε επίπεδο ποινικού δικαίου ο ποινικός νομοθέτης, ο οποίος έχει και την κατάλληλη ισχύ για να προβεί στην περάτωση αυτής της διαδικασίας, είναι εκείνος που θα καθορίσει ποιες συμπεριφορές θα χαρακτηριστούν ή όχι, ως εγκληματικές (Αλεξιάδης, 2011: 35).

Μέσω της σχετικής ή άλλως νομοπαρασκευαστικής διαδικασίας, αρχικώς προσδιορίζονται τα αγαθά εκείνα η προστασία των οποίων τίθεται σε προτεραιότητα για την έννομη τάξη, με αποτέλεσμα να καταβάλλεται κάθε δυνατή προσπάθεια για την όσο το δυνατόν επαρκέστερη «θωράκισή» τους, σε νομικό επίπεδο. Η ύπαρξη ανάλογων νομοθετικών ρυθμίσεων δε, είναι άκρως σημαντική διότι στη σημερινή εποχή η αυτοδικία απαγορεύεται επομένως η νομοθετική ρύθμιση σε κρατικό επίπεδο κρίνεται επιβεβλημένη (Ανδρουλάκης, 2007: 7). Βέβαια, ο νομοθέτης κατά τη διαδικασία αυτή δεν λειτουργεί με ουδέτερο τρόπο, αλλά ενεργεί βασιζόμενος στις δικές του αντιλήψεις και κατά το χαρακτηρισμό των συμπεριφορών εντός της κοινωνίας στην οποία

επιδιώκει να ρυθμίσει τη λειτουργία της, σε πρώτο βαθμό λαμβάνει υπόψη τα δικά του συμφέροντα σε επίπεδο κοινωνίας, πολιτικής και οικονομίας (Αλεξιάδης, 2011: 35).

Συν τοις άλλοις, οι εκάστοτε διατάξεις δεν δημιουργούνται, ούτε λειτουργούν με τρόπο αυτόματο και αυτόνομο. Στις περισσότερες περιπτώσεις, σχετίζονται ή συνδυάζονται με προγενέστερες και σύγχρονες νομοθετικές διατάξεις, τον καταστατικό χάρτη της πολιτείας, καθώς επίσης και το περιεχόμενο διεθνών νομοθετικών κειμένων, τα οποία έχουν ήδη επικυρωθεί και ισχύουν ως νόμοι του κράτους (Τσίγκανου, 1999: 122). Ως γενικός στόχος άλλωστε του εκάστοτε νομοθέτη στη σύγχρονη εποχή θεωρείται (και προσπαθεί να επιτύχει μέσω του έργου του) η διατήρηση των κοινωνικών ισορροπιών κι η διατήρηση της κρατούσας δομής σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο, μέσω της διαμόρφωσης ενός δικαίου πλαισίου, κοινώς αποδεκτού (Παπανεοφύτου, 2012: 60).

Αναλύοντας περαιτέρω αυτό το πλαίσιο, προκύπτει ότι επιδιώκεται η προστασία ορισμένων αγαθών. Τα αγαθά εκείνα που χαίρουν της αντίστοιχης υπερασπιστικής αντιμετώπισης, αξιολογούνται ως ιδιαίτερης σημασίας από την εκάστοτε εξουσία, τόσο για την ίδια και την υπόστασή της (της εξουσίας), όσο και για την απρόσκοπτη και ειρηνική διαβίωση των κοινωνιών (Βιδάλη, 2013: 14). Για το λόγο αυτό, τις περισσότερες φορές, πράξεις (ή παραλείψεις) που εκφράζουν την έλλειψη σεβασμού και συμμόρφωσης έναντι στο ισχύον πολιτικό και κοινωνικό σύστημα, τυγχάνουν αυστηρότερης αποδοκimasίας ήτοι επιβολής ποινής στους εκάστοτε δράστες, σε σύγκριση με άλλου είδους συμπεριφορές που προσομοιάζουν σε μεγάλο βαθμό σε κοινότυπου είδους εγκλήματα, για τα οποία προβλέπονται πιο επιεικείς ποινές (Ray, 1947: 121).

Όμως, παρόλο που η ως άνω παράμετρος είναι άξια μνείας στην προσπάθειά μας να κατανοήσουμε τη διαδικασία χαρακτηρισμού μιας συμπεριφοράς, διευκρινίζεται ότι η εν λόγω μεροληπτική στάση του νομοθέτη δεν αναιρεί το γεγονός ότι πολλοί από τους κανόνες της έννομης τάξης είναι προσκείμενοι στις αξίες του κατά πλειοψηφία κοινωνικού συνόλου και θεσπίζονται για την αποτελεσματική προστασία των αξιών αυτών. Το εν όλω νομοθετικό «οπλοστάσιο» δεν περιλαμβάνει μονάχα διατάξεις οι οποίες ορισμένες φορές εγείρουν διχογνωμίες. Αντιθέτως, περιλαμβάνει και κανόνες οι οποίοι αποτυπώνουν αξίες διαχρονικές και πανανθρώπινες οι οποίες χαίρουν κοινής αποδοχής ως πολιτισμική κληρονομιά της έννομης τάξης (Παναγόπουλος, 1999: 24).

Εξάλλου, τα εκάστοτε αγαθά που καλείται να προστατεύσει ο νομοθέτης, καθώς κι η αξιολόγηση της σπουδαιότητας αυτών, αλλάζουν σε πολύ μεγάλο βαθμό στην κοινωνία είτε όταν αναφερόμαστε σε διαφορετικό κράτος, είτε όταν αναφερόμαστε σε διαφορετική χρονική περίοδο (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1984: 23-24). Έτσι κι οι μορφές των εκάστοτε χαρακτηριζόμενων εγκλημάτων, τα οποία ουσιαστικά αποτελούν συμπεριφορές προσβλητικές σε βάρος των υπό νομική προστασία αγαθών κι αντίστοιχα διαφοροποιείται κι η βαρύτητά τους, δηλαδή των εγκλημάτων (ό.π.). Βλέπουμε συνεπώς ότι το έγκλημα αποτελεί σχετική έννοια, μια παράμετρος την οποία λαμβάνουμε υπόψη λόγω των θεωρήσεων της Κριτικής Εγκληματολογίας, η ανάπτυξη της οποίας θα γίνει παρακάτω. Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, εντάσσοντας το έγκλημα σε συγκεκριμένο κοινωνικό-οικονομικό πλαίσιο, αναδεικνύεται η σχετικότητα του κάθε συστήματος αξιών και των κοινωνικών κανόνων, η οποία μάλιστα (σχετικότητα) βρίσκεται σε συνάρτηση με την ανάπτυξη τριών φαινομένων (Βιδάλη, 2013: 203).

Το πρώτο, αφορά την κοινωνία, δηλαδή το γεγονός ότι η κοινωνία γίνεται αντιληπτή ως ένα σύστημα σχέσεων ανάμεσα σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες και επιμέρους δομές. Εντός αυτών, οι εκάστοτε αξίες και κανόνες, διαμορφώνονται ανάλογα με τον τύπο της κοινωνίας - π.χ. αγροτική, αστική κλπ. – από τον οποίο προέρχονται και την οποία (κοινωνία) επιδιώκουν να ρυθμίσουν (ό.π.). Το δεύτερο φαινόμενο είναι οι κοινωνικές σχέσεις παραγωγής οι οποίες αποτελούν τις καθορισμένες σχέσεις που αναπτύσσονται στο πλαίσιο των εκάστοτε οικονομικών δραστηριοτήτων των κοινωνιών (ό.π.). Πρόκειται επομένως για σχέσεις που αναπτύσσονται ανεξαρτήτως της βούλησης και του σκεπτικού των κοινωνιών κατά τη διαδικασία της παραγωγής, της ανταλλαγής, της διανομής και της κατανάλωσης των παραγόμενων αγαθών από τους κοινωνούς (Βιδάλη, 2013: 204). Τέλος, ένα ακόμα φαινόμενο που επηρεάζει τον παράγοντα της σχετικότητας είναι ο ανταγωνισμός μεταξύ των κοινωνικών ομάδων, δηλαδή οι συνθήκες υπό τις οποίες οι κοινωνικές ομάδες επιδιώκουν την προώθηση των δικών τους συμφερόντων έναντι των υπολοίπων, καθώς μέσω αυτής διαδικασίας γίνεται εμφανής η σχετικότητα του συστήματος αξιών που προστατεύονται από τις διατάξεις του ποινικού δικαίου (ό.π.).

Γι' αυτό αποτελεί βασική υποχρέωση του νομοθέτη, την οποία κατά κανόνα τηρεί, να παρακολουθεί τις τρέχουσες αντιλήψεις του κοινωνικού συνόλου σχετικά με τα εγκληματικά γνωρίσματα που χαρακτηρίζουν μια συμπεριφορά, της οποίας συνήθως βασικό στοιχείο αποτελεί η αντίρρηση με τις βασικές αξίες κίνηση, αξίες που εκ των προτέρων έχουν προσδιοριστεί στο

εσωτερικό μιας κοινωνίας (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1984: 41). Αντιλήψεις αυτής της μορφής συνήθως συνδέονται με συστήματα που αφορούν το σύνολο εν όλω και τα οποία είναι απαραίτητα για την ερμηνεία του ευρύτερου κόσμου καθώς επίσης και διαφόρων καταστάσεων που υφίστανται σε έναν κοινωνικό ιστό, ήτοι με αντιλήψεις περί αξιών όπως η ηθική, η δικαιοσύνη, η κοινωνική ευταξία κ.ο.κ. (Λαμπροπούλου, 2012: 36).

Ένας παράγοντας που ασκεί μεγάλη επιρροή στη θέσπιση ενός νόμου, είναι ο πολιτικός παράγοντας. Η ύπαρξη κι η σημασία αυτού του παράγοντα δε, έχει ελκύσει το ενδιαφέρον και σε θεωρητικό επίπεδο, καθώς ενδεικτικά αναφέρεται ότι ο Chambliss υποστήριξε ότι ο νόμος ουσιαστικά δεν αντικατοπτρίζει τις κοινές αξίες των κοινωνιών, αλλά αποτελεί προϊόν των δομικών κοινωνικών συγκρούσεων που υφίστανται στις ταξικές κοινωνίες κι εκφράζει τα συμφέροντα της άρχουσας τάξης (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 127). Έτσι η απόδοση του εγκληματικού χαρακτήρα σε μια συμπεριφορά, εκφράζει την πολιτική βούληση της εν λόγω τάξης και ταυτόχρονα εξασφαλίζει την ατιμωρησία των τελούμενων έκνομων πράξεων εκ μέρους της τάξης αυτής (ό.π.).

Ακόμη ο Quinney υποστήριξε ότι η κοινωνική πραγματικότητα του εγκλήματος σχετίζεται με τον εξουσιαστικό παράγοντα κι ο νόμος αρκετές φορές αποκτά πολιτική διάσταση (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 138), ενώ ο Vold ανέφερε ότι η απονομή και κατανομή της εγκληματικής ιδιότητας στο εσωτερικό μιας κοινωνίας, γίνεται με τρόπο άνισο και συνδέεται με διαφορές στην κατανομή εξουσίας, καθώς επίσης κι ότι οι σχέσεις εξουσίας αποτελούν μια παράμετρο που επηρεάζει καταλυτικά τη νομοθετική διαδικασία (Βιδάλη, 2019: 52). Το νομοθετικό έργο κατά συνέπεια δεν εκτελείται με αυθαίρετο τρόπο κι οι συμπεριφορές που καθίστανται εγκληματικές δεν αποτελούν προϊόν κάποιας περιστασιακής διαδικασίας (Λαμπροπούλου, 2012: 36). Επηρεάζεται από διάφορα ζητήματα τα οποία θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά τη μελέτη ενός νομοθετήματος, ώστε να αξιολογηθούν ορθότερα οι λόγοι που οδήγησαν στη θέσπισή του. Εμφαίνεται επομένως ότι η διαδικασία προσδιορισμού μιας συμπεριφοράς ως εγκληματικής, σε νομικό επίπεδο, λαμβάνει χώρα στα πλαίσια γενικότερων κοινωνικοπολιτικών διαδικασιών (Ροϊνιώτη, 2014: 44).

Πέραν όμως από τις όποιες κοινωνικοπολιτικές διαδικασίες, το έργο του νομοθέτη στηρίζεται στη γενική παραδοχή, ως αυτή προκύπτει βάσει και των ισχυουσών και συνταγματικά κατοχυρωμένων

διατάξεων, ότι η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα, υπό την έννοια της ποινικής κύρωσης, θα πρέπει να εκδηλώνεται ομοιόμορφα σε βάρος κάθε παραβάτη όταν πρόκειται για την ίδια τιμωρούμενη πράξη· γεγονός το οποίο στην πράξη δεν υφίσταται (Καρύδης, 2010: 196). Κατά τη θέσπιση των κείμενων διατάξεων, ο νομοθέτης στηρίζεται επιπροσθέτως στις θεωρίες της γενικής και ειδικής πρόληψης, θέτοντας ως βασικά κριτήρια για την επιβολή της εκάστοτε ποινής, τη βαρύτητα της τελούμενης πράξης και το βαθμό υπαιτιότητας του εγκληματία (Καρύδης, 2010: 197), στοιχεία που περιγράφονται και στην πρώτη παράγραφο του άρθρου 79 Π.Κ..

Όμως, πρόκειται για παραμέτρους οι οποίες στην πράξη είναι ανέφικτο να τηρηθούν ταυτόχρονα, λόγω της ευρύτητας του νοήματος που περικλείεται σε κάθε έννοια (Καρύδης, 2010: 203-204). Αξίζει ακόμη να αναφερθεί ότι ως προς το βαθμό υπαιτιότητας του δράστη ανά περίπτωση, είναι αναγκαίο να εξετάζεται και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ανήκει, τις ευκαιρίες που του δόθηκαν για την επίτευξη των στόχων του και τη θέση που ανήκει στην πυραμίδα της κοινωνικής ιεραρχίας (Καρύδης, 2010: 207). Τέλος, παρατίθεται η προσπάθεια του νομοθέτη να αποτρέψει τον υποκειμενικό παράγοντα από το να επηρεάσει την επιβολή ποινής, γεγονός που εμφανίζεται και στις διατάξεις της παραγράφου 6 του άρθρου 79 Π.Κ., στην οποία αναγράφεται ότι: «Στοιχεία που έχουν αξιολογηθεί από τον νομοθέτη για τον προσδιορισμό της απειλούμενης ποινής δεν λαμβάνονται από το δικαστήριο επιπροσθέτως υπόψη κατά την επιμέτρησή της.» Κατά συνέπεια, προκύπτει ότι ο νομοθέτης κατά την επιτέλεση του έργου του καλείται να αξιολογήσει ένα πλήθος παραγόντων πριν ολοκληρώσει τη θέσπιση κάποιας διάταξης.

2. Η πορεία εννοιολόγησης του εγκληματικού φαινομένου

Έχοντας ήδη κατά νου, όσα έχουν ήδη παρατεθεί μέχρι στιγμής, καθώς και την ιδιαιτερότητα του φαινομένου το οποίο εξετάζουμε, γίνεται ευκόλως αντιληπτό ότι η κατά τρόπον τινά διαμόρφωση του, τουλάχιστον σε επίπεδο γραμματικής απόδοσης, δεν αποτελεί αυτοματοποιημένη διαδικασία. Αντιθέτως, πρόκειται για μια διαδικασία που διαρκώς διαφοροποιείται με το πέρασμα των χρόνων. Εξάλλου, έχει παρατηρηθεί ιστορικά ότι το έγκλημα εμφανίζεται στις κοινωνίες εκείνες οι οποίες έχουν αναδείξει μια κεντρική εξουσία (Δασκαλάκης, 1985: 29).

Όμως, πρόκειται για μια κατάσταση που φαντάζει αναμενόμενη αν λάβουμε υπόψη ότι το έγκλημα προϋποθέτει την εκδήλωση μιας συμπεριφοράς που στρέφεται σε βάρος του συνόλου κι εν συνεχεία εκδηλώνεται οργανωμένα η αντίδραση του συνόλου σε βάρος του εκάστοτε δράστη (Δασκαλάκης, 1985: 29). Βέβαια το έγκλημα ως οντότητα, δεν αποτελεί αυθύπαρκτο κι αποκομμένο από τις λοιπές περιστάσεις της καθημερινής ζωής φαινόμενο· αποτελεί ένα φαινόμενο που εμφανίζεται εντός του κοινωνικού ιστού με ποικίλους τρόπους σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικής ζωής (Ροϊνιώτη, 2009: 44). Επιπρόσθετα, η ιστορία της ανάπτυξης των σύγχρονων κοινωνιών μας επιδεικνύει ότι το έγκλημα, σταθερά, αποτελεί ένα κοινωνικό χαρακτηριστικό και μάλιστα ως εμφανίζεται, εκδηλώνεται σε καταστάσεις φτώχειας, όπως επίσης και σε καταστάσεις ευημερίας κι όχι πάντα στις ίδιες μορφές (Βιδάλη, 2017: 65). Η ιδιαιτερότητα μάλιστα του εγκλήματος, έγκειται πέραν των λοιπών χαρακτηριστικών και στο γεγονός ότι πρόκειται για μια μορφή συμπεριφοράς που εντάσσεται σε μια τελείως ξεχωριστή κατηγορία (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012: 117).

Συνάμα με την χρονική πάροδο και τις όποιες διαφοροποιήσεις όμως, επήλθαν κι οι εκάστοτε αναπτυσσόμενες θεωρίες, αντιλήψεις, αλλά και ανάγκες του κοινωνικού συνόλου ως αυτές διαμορφώνονταν σε μια δεδομένη χρονική και τοπική πραγματικότητα. Συν τοις άλλοις, πέραν των λοιπών ζητημάτων θέτονταν στο προσκήνιο κι οι μη επιτρεπτές συμπεριφορές, κατά την ευρεία κοινωνική γνώμη, οι οποίες θα έπρεπε να τύχουν της αντίστοιχης αντιμετώπισης. Κατ' αυτόν τον τρόπο και σε συνέχεια των παραμέτρων που τέθηκαν, επηρεάστηκε κι ο σχηματισμός του εγκληματικού φαινομένου, καθώς εκείνο χρειάστηκε να διαφοροποιηθεί σε αρκετά μεγάλο βαθμό στο πέρασμα του χρόνου (Βιδάλη, 2019: 13).

Ο προσδιορισμός μιας πράξης που εκλαμβάνεται ως εγκληματική, αποτελεί καίριας σημασίας διαδικασία, καθώς η μετέπειτα αντίδραση που θα εκδηλωθεί εκ μέρους κοινωνικού συνόλου, είναι ικανή να προκαλέσει συνέπειες που θα επηρεάσουν ολόκληρη τη ζωή των προσώπων εκείνων που θα προσδιοριστούν και θα στιγματιστούν ως εγκληματίες (Downes et al., 2016: 22). Όμως πριν από οποιαδήποτε περαιτέρω ανάλυση, αξίζει να γίνει μια ιστορική αναδρομή στις διαδικασίες και τα στάδια διαμόρφωσης του εγκλήματος, ώστε να εξετασθεί πώς ξεκίνησε η εμφάνιση εκείνων των συμπεριφορών, που είθισται να χαρακτηρίζονται εγκληματικές.

2.1. Ιστορική αναδρομή της εγκληματικής συμπεριφοράς

Φαίνεται ότι ο προσδιορισμός μιας συμπεριφοράς ως μη αποδεκτής, δεν αποτελεί πεδίο προβληματισμού μονάχα της νεότερης εποχής. Από την εποχή των πρωτόγονων κιόλας και τα πολύ πρώιμα στάδια διάπλασης του κοινωνικού μορφώματος, τα μέλη που απάρτιζαν την κοινότητα εκείνης της εποχής έθεσαν ως μια από τις προτεραιότητες τους την απαγόρευση πράξεων, που κρίνονταν ως ικανές να διαλύσουν τη συνοχή του συνόλου στο εσωτερικό του οποίου, τα μέλη εξασφάλιζαν σε μεγάλο βαθμό ορισμένα άυλα αγαθά, όπως η προστασία κι η ασφάλειά τους (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1984: 51).

Σε συνάρτηση με τις ανησυχίες αυτές, η τότε προς διαμόρφωση κοινωνία εκκινώντας την προσπάθειά της να προσδιορίσει τις αξίες γενικότερα του συνόλου, μέσα από διάφορες παραδόσεις και τελετουργίες στις οποίες συμμετείχαν τα μέλη της, ανέλαβε την κάθαρσή της από τις δράσεις των εκάστοτε παραβατών, τους οποίους το σύνολο αξιολογούσε ως κίνδυνο σε βάρος της κοινωνικής ολότητας (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1984: 54). Τα πρώτα εγκλήματα δηλαδή ήταν πράξεις μη αποδεκτές κι ο λόγος που απαγορεύονταν ήταν επειδή πρόσβαλλαν υπερφυσικές δυνάμεις (Δημητρόπουλος, 2016: 30), αξίες υπέρτατες για εκείνη την κοινότητα. Είναι δε η πρώτη περίπτωση που συναντούμε κάποια μορφή τιμωρητικής λειτουργίας του συνόλου απέναντι σε μεμονωμένα άτομα και φαίνεται ότι πρόκειται για την πρώτη εμφάνιση του εγκλήματος και της τιμωρίας αυτού, σε μια κοινότητα ανθρώπων (ό.π.). Ενδιαφέρουσα ωστόσο κι η προσέγγιση του εγκλήματος τους πρώτους αιώνες της μετά Χριστόν εποχής και

συγκεκριμένα, κατά την περίοδο από τον 3^ο έως και τον 18^ο (περίπου) αιώνα, κατά την οποία η τέλεση ενός εγκλήματος ταυτιζόταν μ' εκείνη της αμαρτίας (Λάζος, 2007: 11).

Ορισμένοι συγγραφείς, λογίζουν ως πρώτη μορφή εγκληματικού φαινομένου, τον ιδιωτικό πόλεμο. Με αυτόν τον τρόπο, επιδιώκουν να παρουσιάσουν το έγκλημα ως ένα φαινόμενο φυσικό, το οποίο συνυπάρχει με κάθε μορφή ανθρώπινης συμβίωσης και διαμορφώθηκε πριν από την πολιτική οργάνωση των κοινωνιών και την καθιέρωση των σχέσεων δύναμης και εξουσίας υπό όρους δικαίου (Δασκαλάκης, 1985: 30). Όμως, η μελέτη των ιστορικών γεγονότων, αποδεικνύει ότι το έγκλημα ως πράξη που στρέφεται εναντίον του συνόλου, εμφανίζεται ταυτόχρονα με την εμφάνιση πολιτικής εξουσίας κι εξαφανίζεται, όταν εξαφανίζεται κι αυτή -πολιτική εξουσία- (ό.π.).

Το τι λογιζόταν ως εγκληματική ή έκνομη ή άλλως παρεκκλίνουσα (από τα επιτρεπτά όρια της ηθικής και των νόμων) συμπεριφορά, φαίνεται να μην αποτελεί ζήτημα καθολικής αποδοχής. Με το πέρασμα των χρόνων και φτάνοντας σε πιο πρόσφατες περιόδους, φαίνεται ότι ο τρόπος που μια συμπεριφορά εκλαμβάνεται ως έκνομη ή μη, διαφοροποιείται. Περιπτώσεις όπως εκείνες ατόμων που δεν κατείχαν κάποιο τίτλο ιδιοκτησίας στην ελληνική επικράτεια κατά τον 19^ο αιώνα και λογίζονταν ως παράνομοι με τη θέσπιση του πρώτου ποινικού νόμου στην Ελλάδα, ο οποίος επηρεάστηκε από τα βουαρικά πρότυπα (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012: 271), των νεαρών ατόμων που χαρακτηρίζονταν ως παραβατικοί από την αγγλική κοινωνία ή εκείνες των αγροτών ή εν πάση περιπτώσει ατόμων που δεν κατάφεραν την προσαρμογή τους κατά το στάδιο του σχηματισμού της ελληνικής κοινωνίας στην μετά τον Εμφύλιο εποχή, αποτελούν ενδεικτικά παραδείγματα διαφορετικής αντίληψης σχετικά με το τι γίνεται αντιληπτό ως παράβαση, τόσο σε επίπεδο τοπικό (διαφορετικού επιπέδου κοινωνίες με κριτήριο την ανάπτυξή τους), όσο και σε επίπεδο χρονικό (οι περίοδοι που αναφέρονται είναι διαφορετικές).

Ενδεικτικά αναφέρεται, ότι ως προς την πρώτη περίπτωση το φαινόμενο εμφανίστηκε τη δεκαετία του '50 με την ομάδα νεαρών ατόμων γνωστή ως Teddy boys, οι οποίοι αποτελούσαν νεαρά άτομα γνωστά για την αντιδραστική τους στάση ελέω του αποκλεισμού τους από την αγορά εργασίας, ο οποίος προήλθε εξαιτίας της ανάδυσης νέων τεχνολογιών. Όμως, οι όποιες αντιδράσεις και κινητοποιήσεις τους, αντιμετωπίστηκαν με κατασταλτικά μέτρα εκ μέρους των αρμόδιων Αρχών (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012: 220-221). Όσον αφορά τη δεύτερη περίπτωση, αναφερόμαστε στην

περίοδο μετά το Λ' Ψήφισμα αρχικά κι εν συνεχεία μετά τον πρώτο Ποινικό Νόμο, όπου διαπιστώθηκε να ποινικοποιούνται συμπεριφορές οι οποίες μέχρι πρότινος εντάσσονταν στις κοινότυπες συνήθειες των κοινωνιών και στα έθιμα τους, ενώ γινόταν καταφυγή σε αυτές για την άμεση επίλυση των διαφορών μεταξύ των κοινωνιών (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012: 270-271).

Βέβαια, γενικότερα στην ιστορία του εγκληματικού ζητήματος από τον 19^ο αιώνα μέχρι και τη σημερινή εποχή, επιλέχθηκε από τους αρμόδιους κοινωνικούς φορείς η «κοινωνική κατασκευή» του επικίνδυνου, όπως για παράδειγμα οι μετανάστες, προκειμένου να επιτευχθεί ο έλεγχος του πληθυσμού και να νομιμοποιηθεί η επιβολή κατασταλτικών μέτρων, σε επίπεδο πολιτικό και ηθικό (Βιδάλη, 2012).

2.2. Τι ορίζει μια κοινωνία ως εγκληματική συμπεριφορά

Εκ πρώτης όψεως, με μια γρήγορα ανάγνωση του τίτλου της ενότητας, το ζήτημα που θα μπορούσε να πει κάποιος ότι αναμένει να τεθεί προς ανάλυση, είναι εκείνο που περιλαμβάνει όλες αυτές τις περιπτώσεις που αποτελούν απειλή για το κοινωνικό σύνολο. Κατά τους Tittle & Paternoster δε, στη σύγχρονη κοινωνία ο εντοπισμός μιας εγκληματικής συμπεριφοράς στις περισσότερες περιπτώσεις αποτελεί μια απλοϊκή διαδικασία, δεδομένου ότι οι όποιες δραστηριότητες εκλαμβάνονται ως τέτοιες συμπεριφορές (εγκληματικές), προβλέπονται και χαρακτηρίζονται ως έκνομες από γραπτές νομοθετικές διατάξεις (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012: 119).

Όμως, υποστηρίχθηκε κι η ακριβώς αντίθετη γνώμη από τον Reckless σύμφωνα με τον οποίο οι συμπεριφορές που εντάσσονται στις διάφορες νομοθετικές κατηγορίες, όσο ορθολογικά κι αν ερμηνεύονται, πρόκειται για μορφές συμπεριφοράς που μάς προσφέρουν περιορισμένη περιγραφή ως προς το τι διαπράχθηκε τελικά κι εκλαμβάνεται ως έγκλημα (Reckless, 1950: 20). Σε συνέχεια της θεωρίας του, αναπτύσσει ως παράδειγμα την περίπτωση της κλοπής, όπου αλλιώς ερμηνεύεται ως συμπεριφορά με τη σύλληψη ενός ορισμένου ατόμου και διαφορετικά όταν ο συλληφθείς είναι ένα άλλο πρόσωπο (ό.π.).

Συναφής με την εν λόγω άποψη, είναι κι η θεώρηση του Mead κατά τον οποίο ο άνθρωπος είναι δημιουργός και δημιούργημα του κοινωνικού περιβάλλοντος στο οποίο ανήκει, υποστηρίζοντας

ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά αποτελεί προϊόν αλληλεπίδρασης των όρων του κοινωνικού περιβάλλοντος και του τρόπου με τον οποίο το άτομο θα τους προσλάβει και θα τους ερμηνεύσει (Δασκαλάκης, 1985: 18). Αντίστοιχα, ο κάθε άνθρωπος ενεργεί έναντι μιας κατάστασης ανάλογα με τη σημασία που έχει για εκείνον η κατάσταση αυτή κι ορίζεται από την αλληλεπίδραση του ατόμου με τους λοιπούς συνανθρώπους του (ό.π.): μια κατάσταση γνωστή και ως κοινωνική αλληλεπίδραση. Ο Becker δε, ομοίως τάχθηκε υπέρ της μη αυθύπαρκτης παράνομης συμπεριφοράς, αναφέροντας ότι μια συμπεριφορά εκλαμβάνεται ως παρεκκλίνουσα όταν χαρακτηρίζεται ως τέτοια και κατ' επέκτασιν, το έγκλημα αποτελεί μια συμπεριφορά που ορίζεται ως τέτοια (εγκληματική), ενώ ο εγκληματίας είναι το πρόσωπο που ετικετάρεται ως τέτοιο ή το πρόσωπο στο οποίο απονέμεται αυτή η κοινωνική ταυτότητα (Δασκαλάκης, 1985: 19).

Σε αναλογία με τη δυσχέρεια ερμηνείας του εγκλήματος σε θεωρητικό επίπεδο, για το μέσο κοινωνό το ζήτημα του εγκλήματος δεν είναι εξίσου απλή διαδικασία ως προς τον εντοπισμό του και τούτο ερμηνεύεται κι από τη μη μονοδιάστατη ερμηνεία του. Αντιθέτως το έγκλημα, στα πλαίσια της άτυπης ερμηνείας του από την κοινωνία, γίνεται αντιληπτό υπό δύο απόψεις: κατά τη μία άποψη, πρόκειται για μια βίαιη συμπεριφορά, εκείνη που στρέφεται κατά της περιουσίας και συνδυάζεται με το στοιχείο της βίας, ενώ κατά την άλλη άποψη, πρόκειται για μια συμπεριφορά η οποία αποτελεί έκφανση ανθρώπων με «ρηχό» ηθικό υπόβαθρο κι οι οποίοι καταφεύγουν σε τέτοιες αντιδράσεις (δηλαδή εγκληματικές) είτε λόγω των άσχημων συνθηκών διαβίωσης τους, είτε λόγω της προδιάθεσης τους να αφαιρούν ξένα αντικείμενα (Βιδάλη, 2019: 7). Βέβαια, ανεξαρτήτως των αγαθών που θα επιλεγθούν να προστατευτούν, ο εκ των προτέρων προσδιορισμός της σπουδαιότητας αυτών, καθώς και το ποιες ανθρώπινες δράσεις εκλαμβάνονται ως εγκληματικές από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, αποτελεί μια διαδικασία ιδιαίτερα σημαντική και συμβάλλει στη χάραξη αποτελεσματικής πολιτικής για την πρόληψη του εγκλήματος (Walklate, 2002: 307).

Ωστόσο, φαίνεται ότι εν τοις πράγμασι το γεγονός αυτό δεν υφίσταται ή τουλάχιστον όχι στο βαθμό που ίσως να περίμενε κάποιος ότι θα υλοποιούταν, διότι μια πράξη (ή παράλειψη) αποκτά τον εγκληματικό χαρακτήρα με βάση τις εκάστοτε επιλογές του κοινωνικού συνόλου, οι οποίες τείνουν να διαφοροποιούνται διαρκώς (Βιδάλη, 2019: 15). Πέραν όμως της εκάστοτε διαφοροποίησης, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει κι η αντίληψη που μπορεί να έχει ένας κοινωνός περί του εγκλήματος, καθώς σε ορισμένες περιπτώσεις ερμηνεύεται απλώς ως ένα συμβάν που

αφορά ιδιωτικές διαφορές κι όχι μια εγκληματική συμπεριφορά που πρέπει να επιλυθεί από τους αρμόδιους φορείς (Τσιγκρής, 1999: 55). Τούτη η παράμετρος δε ενισχύεται από το γεγονός ότι, ακόμη κι από τη θέσπιση κάποιας διάταξης από την έννομη τάξη και πριν από την ολοκλήρωση της διαδικασίας αυτής, τίθεται το δίλημμα της ασφάλειας ή της ελευθερίας. Διότι στην περίπτωση αυτή και προκειμένου να εξαλειφθεί το εν λόγω δίλημμα, ο νομοθέτης εγείρει σοβαρότερες παραβιάσεις, εκείνες των δικαιωμάτων του ανθρώπου οι οποίες μάλιστα αποτελούν και πραγματικά και τυπικά εγκλήματα (Βιδάλη, 2018: 19).

Όσον αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα, άξια αναφοράς είναι η διττή τους σημασία. Από τη μια πλευρά, επέχουν αρνητική έννοια, τόσο σχετικά με τον προσδιορισμό των ορίων εντός των οποίων θεωρείται θεμιτή η παρέμβαση της ποινικής δικαιοσύνης, όσο και σε ό,τι αφορά την προάσπιση των συμφερόντων του κάθε ανθρώπου ως εν δυνάμει εγκληματία, απέναντι στους φορείς του ποινικοκατασταλτικού μηχανισμού (Χουλιάρας, 2021: 62-63). Από την άλλη πλευρά, περικλείουν θετικό χαρακτήρα στο νόημα τους, επειδή προσδιορίζουν το αντικείμενο της ποινικής προστασίας και περιλαμβάνεται η περιφρούρηση των συμφερόντων του ατόμου ως εν δυνάμει θύμα, έναντι σε συμπεριφορές κοινωνικά βλαπτικές οι οποίες δύνανται να προέλθουν από την κρατική εξουσία ή από οποιονδήποτε άλλον φορέα δράσης (ό.π.).

2.2.1. Ποιες συμπεριφορές επιδέχονται αποδοκιμασιών στα όρια της ανηθικότητας

Η έννοια της ανηθικότητας, μάς παραπέμπει σε κάτι ανήθικο, ή άλλως σε κάτι μη ηθικό, σε κάτι εν πάση περιπτώσει που αντίκειται στα ήθη. Όμως, η παραδοχή των ηθών σε μια κοινωνία προσκρούει ορισμένες φορές σε κάποια εμπόδια. Εμπόδια τα οποία σχετίζονται με την ίδια τη φύση μιας κοινωνίας, μέσα στην οποία συνυπάρχουν διάφορα κοινωνικά υποσύνολα με διαφορετικές αντιλήψεις και αξίες, των οποίων όπως είναι φυσικό δεν χαράσσουν κοινή πορεία. Ως εκ τούτου, προκαλούνται συγκρούσεις στο εσωτερικό μιας κοινωνίας οι οποίες σχετίζονται με την προσπάθεια επιβολής κατά κάποιον τρόπο, από μέρους του κάθε κοινωνικού υποσυνόλου των δικών του αξιών και πεποιθήσεων.

Ένεκα αυτών των περιστάσεων, το κάθε υποσύνολο επιδιώκει να προσδιορίσει ποιες συμπεριφορές είναι επιτρεπτές και ποιες όχι ώστε να διαφυλάξει το δικό του αξιακό σύστημα. Διευκρινίζεται μάλιστα ότι οι αξίες που απαρτίζουν τον ηθικό κώδικα μιας κοινωνίας, αποτελούν

τις υποσυνείδητες πεποιθήσεις των κοινωνιών γύρω από διάφορα θέματα. Οι πεποιθήσεις αυτές είναι εμπλουτισμένες με τα συναισθήματα που έχει προσδώσει σε αυτές η εκάστοτε κοινωνία κι από συνήθεια κυρίως τηρούνται από τους κοινωνούς και αφορούν το χαρακτηρισμό μιας συμπεριφοράς ως καλής ή κακής αντίστοιχα (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1984: 41).

Κατά κανόνα, οι κανόνες ηθικής είναι εκείνοι που εκπροσωπούν τις κρατούσες πεποιθήσεις των κοινωνιών σχετικά με τα όρια θεμιτής συμπεριφοράς, στα πλαίσια την καθημερινής ζωής (Παναγόπουλος, 1999: 17). Όμως, δεν αποτελούν πάντοτε δέσμευση για κάποιο άτομο που σκοπεύει να παραβιάσει έναν τέτοιο κανόνα, καθώς σε μια τέτοια περίπτωση η μόνη ποινή που θα του επιβληθεί, αν μπορεί να λογιστεί ως ποινή, είναι η περιφρόνηση κι οι αποδοκιμασίες από το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο σε βάρος του (ό.π.). Γενικότερα, πρόκειται για συμπεριφορές οι οποίες είτε προκαλούν κλονισμό στις κοινές ευαισθησίες των κοινωνιών, είτε αντιβαίνουν τα ορισθέντα και αποδεκτά πρότυπα αξιοπρέπειας κι ως εκ τούτου, εγείρουν τις αποδοκιμασίες της κοινωνίας (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012: 120).

Στην παρούσα κατηγορία μη αποδεκτών συμπεριφορών, θα μπορούσαμε να εντάξουμε και τα λεγόμενα «συμβατικά εγκλήματα» ως αυτά αναπτύχθηκαν από τον Garofalo. Σύμφωνα με τις θεωρήσεις του, υπάρχουν ορισμένες συμπεριφορές οι οποίες ναι μεν κρίνονται ως ανήθικες και αποδοκιμαστές από την κοινή γνώμη, εντούτοις δεν θίγουν την ομαλή συνύπαρξη των κοινωνιών (Δημητρόπουλος, 2016: 31). Πρόκειται για πράξεις που βλάπτουν τον ίδιο το δράστη κι όχι ολόκληρη την κοινωνία. Έτσι στην κατηγορία αυτή εντάσσονται πράξεις που προσβάλλουν ζητήματα του θρησκευτικού αισθήματος, του αισθήματος τιμής κλπ. (ό.π.). Εντάσσονται δηλαδή σε αυτό το πλαίσιο συμπεριφορές προς αποδοκιμασία, ανεξαρτήτως του αξιόποινου ή μη χαρακτήρα αυτών.

2.2.2. Ποιες συμπεριφορές επιδέχονται την επιβολή ποινής

Αναντίλεκτα, τα πρόσωπα που προβαίνουν σε συμπεριφορές που επιφέρουν οποιασδήποτε μορφής κοινωνική βλάβη τυγχάνουν της αντίστοιχης αντιμετώπισης, ήτοι επιβολής σε βάρος τους ποινικής κύρωσης. Άλλωστε, για να είναι εγκληματική μια συγκεκριμένη συμπεριφορά απαιτείται οι επικείμενες ποινές να είναι γνωστές σε όλα τα μέλη της κοινωνίας κι ιδίως στα πρόσωπα εκείνα που απειλούνται από αυτές -τις ποινές- (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012: 117). Οι ποινές αυτές δε, θα

πρέπει να επιβάλλονται όχι με τρόπο τυχαίο, αλλά με μια συγκεκριμένη διαδικασία που θα προσδιορίζει τι θα πρέπει να ακολουθείται (ό.π.).

Ωστόσο, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το ζήτημα της κοινωνικής βλάβης. Τούτο υφίσταται διότι, η έννοια της βλάβης ως αυτή ερμηνεύεται από το κοινωνικό σύνολο, με κριτήριο την αντικειμενικά προκληθείσα βλάβη, σε ορισμένες περιπτώσεις το νόημα της δεν ταυτίζεται με εκείνο της βλάβης που περιγράφεται και νοείται στις εκάστοτε κείμενες διατάξεις (Kleinig, 1978: 27). Αξίζει ακόμη να σημειωθεί ότι με τον όρο ποινή, εννοούμε την επίσημη και συντεταγμένη αντίδραση που εκδηλώνει η κοινωνία απέναντι στο έγκλημα, η οποία καταγιγνώσκεται κι εκτίεται μέσω των θεσμών που απαρτίζουν το ευρύτερο σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης (Χουλιάρας, 2021: 60). Εκείνοι οι θεσμοί αντίστοιχα, λειτουργούν προς όφελος της κοινωνίας με κυρίαρχο στόχο την προάσπιση και διαιώνιση κοινωνικών και ηθικών αξιών που τυγχάνουν καθολικής αποδοχής από την κοινωνία (ό.π.).

Μάλιστα κατά τη θέσπιση ενός νόμου, θεωρείται εκ των προτέρων δεδομένο ότι οι συμπεριφορές που τυποποιούνται ως εγκληματικές, πράγματι αντίκεινται στις κοινές θεμελιακές αξίες που χαρακτηρίζουν το εκάστοτε κοινωνικό σύνολο (Δασκαλάκης, 1985: 12) γι' αυτό και επιβάλλονται σχετικές ποινές. Ενδιαφέρουσα όμως είναι κι η περίπτωση της Μασαχουσέτης, καθώς στην κοινωνία της εν λόγω πολιτείας ορίζουν συγκεκριμένες συμπεριφορές τιμωρητές και αποδίδουν σε συγκεκριμένα πρόσωπα το «στίγμα» του εγκληματία, εξαιτίας των συνεπειών που επιφέρει ένας τέτοιος χαρακτηρισμός (Chambliss, 1993: 60). Οι προκληθείσες συνέπειες ωστόσο δεν θέτουν νέα ηθικά όρια στο εσωτερικό της κοινωνίας, αλλά βοηθούν ορισμένα άλλα πρόσωπα να αποφύγουν την επιβολή σε βάρος τους κάποιας ποινικής κύρωσης, καθώς και τον εγκληματικό στιγματισμό (ό.π.). Άρα προκύπτει ότι η θεμελίωση του αξιόποινου χαρακτήρα μιας συμπεριφοράς, αποτελεί μια διαδικασία που σχηματίζεται εντός των ορίων μιας κοινωνίας.

3. Θεωρητικές προσεγγίσεις του εγκλήματος

Το εξεταζόμενο ζήτημα, ήτοι το έγκλημα, αποτελεί αντικείμενο έρευνας και προβληματισμού, καθ' όλη τη φάση εξέλιξης ολόκληρης της ανθρωπότητας. Δεν έχει δηλαδή πρόσκαιρο χαρακτήρα, ούτε αποτελεί κάποια τάση της σύγχρονης εποχής. Έτσι, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η οπτική περί του εξεταζόμενου φαινομένου σε θεωρητικό επίπεδο και συγκεκριμένα, από τις θεωρίες που κυριάρχησαν στην εκάστοτε χρονική περίοδο κι επιδίωξαν μέσω της προσέγγισης της η καθεμιά, να δώσει τις δικές της εξηγήσεις για την εμφάνιση του εγκληματικού φαινομένου.

Τέτοιες θεωρίες επηρεάστηκαν από τις εκάστοτε συγκυρίες σε διάφορα επίπεδα, είτε κοινωνικά είτε οικονομικά κι έχοντας ως έρεισμα τις σχηματιζόμενες κάθε φορά αντιλήψεις, ανέπτυξαν τους ισχυρισμούς τους για το τι εκλαμβάνεται ως έγκλημα ή ποια συμπεριφορά θα έπρεπε να χαρακτηρίζεται ως εγκληματική. Αυτές τις αντιλήψεις θα επιδιώξουμε να αναλύσουμε και στο παρόν κεφάλαιο και συγκεκριμένα, τα κυριότερα στοιχεία στα οποία εστίασε κάθε προσέγγιση, θεωρώντας τα ως τη βασική «πηγή του κακού» και που ωθούν τον άνθρωπο στην παραβατικότητα και στην απόκλιση του από τους ορισθέντες κοινωνικούς κανόνες, καθώς και την εν γένει πεποίθηση που επικράτησε ανά περίοδο, σχετικά με το εγκληματικό φαινόμενο.

3.1. Η προσέγγιση του εγκληματικού φαινομένου υπό το πρίσμα των κυριότερων σχολών εγκληματολογίας

Η πρώτη εξ' αυτών χρονικά, είναι η σχολή του Κλασικισμού. Συνιστά τμήμα της φιλοσοφίας του Διαφωτισμού, «άνθισε» χρονικά κατά το δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα και κατά κύριο λόγο, εκδηλώθηκε στην Ιταλία και τη Γαλλία. Η θεώρηση αυτή δεν εστίασε στο έγκλημα ή στον εγκληματία, αλλά στη φύση και τον τρόπο λειτουργίας του ποινικού νόμου κι επεδίωξε την ανάπτυξη ενός ορθολογικού συστήματος μέσω του οποίου θα αποδίδεται δικαιοσύνη (Λάζος, 2007: 12). Το έγκλημα δηλαδή λογίστηκε ως ορθολογική επιλογή του ατόμου, ως μια ενέργεια που επιλέγει να κάνει συνειδητά (ό.π.). Αναπτύχθηκε η πεποίθηση ότι στα πλαίσια αυτής της

επιλογής, οι άνθρωποι αξιολογούν τον προς επίτευξη στόχο και τα διαθέσιμα μέσα και κατευθύνονται στη μεγιστοποίηση του οφέλους που δύνανται να κομίσουν, εφόσον οι διάφορες συνθήκες γύρω τους παραμένουν αμετάβλητες (Βιδάλη, 2013: 64). Ακόμη, σε ποια πράξη θα προβεί το εκάστοτε πρόσωπο, αποτελεί μια διαδικασία που δύναται να ελεγχθεί μέσω της κατανόησης της βαρύτητας της ποινής που μπορεί να επιβληθεί εφόσον πράγματι τελέσουν αυτήν την πράξη, σε περίπτωση που η τελούμενη πράξη προσβάλλει το δημόσιο συμφέρον, δηλαδή παραβιάζει το κοινωνικό συμβόλαιο (ό.π.).

Για τη θεώρηση αυτή, ο νόμος είναι ανεξάρτητος από τους κανόνες ηθικής και την πολιτική, κατά συνέπεια το έγκλημα αποτελεί μια παραβίαση ενός νομικού κανόνα κι όχι μια πραγματικότητα ηθικής ή κοινωνικής διάστασης (Λάζος, 2007: 17). Σε συνέχεια των υποστηρίξεων της εν λόγω θεώρησης, ο σκοπός της εκάστοτε επιβαλλόμενης τιμωρίας δεν θα πρέπει να αποτελεί η επιβολή πόνου στο δράστη με τρόπο αυθαίρετο ή η ανταπόδοση σε αυτόν για την ενέργεια στην οποία προέβη, αλλά θα πρέπει να διασφαλιστεί το γεγονός ότι η πιο ορθολογική επιλογή που έχει να κάνει ένα άτομο, είναι η υπακοή στην κείμενη νομοθεσία (Λάζος, 2007: 18).

Σε συνάρτηση με αυτή την πεποίθηση, ο όρος «προστασία της κοινωνίας από το έγκλημα» ισοδυναμεί με το μέγεθος της κοινωνικής αταξίας και αναταραχής που αποδιδόταν εν τέλει στα άτομα που δεν συμμετείχαν στην πολιτική κοινωνία (Βιδάλη, 2013: 65). Τονίζεται μάλιστα ότι, όπως υποστήριξε κι ο Romagnosi, αποστολή του νόμου δεν αποτελεί η τήρηση του κοινωνικού συμβολαίου, αλλά η αποτελεσματική προστασία της κοινωνίας από το έγκλημα (ό.π.).

Επομένως μέσω αυτής της θεωρητικής σχολής, καταβάλλεται μια προσπάθεια ταύτισης της ορθολογικής με τη συμφέρουσα επιλογή, ταύτισης δηλαδή της λογικής με το συμφέρον (Λάζος, 2007: 18). Ο Κλασικισμός επιδίωξε να διαμορφώσει ένα πνεύμα μεταρρύθμισης και εξορθολογισμού του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης, μέσω της ανάδειξης της σημασίας να περιοριστεί το απολυταρχικό κράτος και να κατοχυρωθούν δικαιώματα και ελευθερίες υπέρ των πολιτών (Κουλούρης, 2019: 21). Τέτοια δικαιώματα, σχετίζονταν με τη δυνατότητα απόκτησης ιδιοκτησίας, τη σάρρευση πλούτου και μίσθωση εργασίας άλλων ατόμων από την πλευρά των πολιτών και λάμβανε χώρα σε ένα πλαίσιο τυπικής νομικής ισότητας μεν, αλλά ουσιαστικής ανισότητας σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο (ό.π.).

Μια ακόμη θεωρία αποτελεί ο Θετικισμός. Πρόκειται για μια θεωρητική εγκληματολογική σχολή η οποία εμφανίστηκε στα μέσα του 19^{ου} αιώνα· σε μια περίοδο που συνδυάστηκε με την ανάπτυξη ενός νομικού μηχανισμού ο οποίος σχεδιάστηκε για να υπηρετεί την ιδιοκτησία και το εθνοκράτος. Επιπρόσθετα, αναφέρεται ότι κατά την περίοδο ανάπτυξης της εν λόγω θεώρησης, η τέλεση εγκλημάτων αποτέλεσε τον τρόπο προσαρμογής των κοινωνικά κατώτερων τάξεων στις απαιτήσεις που διαμορφώθηκαν αφ' ενός από τη βιομηχανική επανάσταση κι αφ' ετέρου από τις ανάγκες της αστικής τάξης (Κουλούρης, 2019: 21-22). Με βάση τις ιδέες του Θετικισμού, η επιστημονική μέθοδος είναι ενιαία σε όλες τις επιστήμες είναι ενιαία, είτε πρόκειται για φυσικές είτε για κοινωνικές και δεν απαιτείται η ανάπτυξη περαιτέρω μεθόδων για τη μελέτη του ανθρώπου (Λάζος, 2007: 23).

Ο Θετικισμός πρότεινε μια τελείως διαφορετική οπτική υπό την οποία μπορεί να γίνει κατανοητή η θέση του ανθρώπου μέσα στην κοινωνία. Συγκεκριμένα, υποστηρίχθηκε ότι η συμπεριφορά ενός ανθρώπου μπορεί να γίνει κατανοητή με τις ίδιες μεθόδους που χρησιμοποιούνται για την κατανόηση της ίδιας της ζωής, αλλά και της φύσης γενικότερα. Στο νέο θεωρητικό πλαίσιο που αναπτύχθηκε, το έγκλημα αντιμετωπίζεται ως ένα θετικό γεγονός ή άλλως ως μια εμπειρική πραγματικότητα και το ενδιαφέρον εστιάστηκε στην προσωπικότητα του εγκληματία (Αλεξιάδης, 2011: 37).

Ο Θετικισμός αντιλαμβάνεται το έγκλημα ως ένα υπαρκτό φαινόμενο το οποίο ωστόσο έχει άμεση σύνδεση με τον «προδιατεθειμένο εγκληματία» και τα διάφορα στοιχεία που απαρτίζουν τον χαρακτήρα αυτού (Λάζος, 2007: 28), υποστηρίζοντας ότι ορισμένοι παράγοντες, βιολογικοί, ψυχιατρικοί κλπ. είναι εκείνοι που συνθέτουν την προδιάθεση του ανθρώπου για τη διάπραξη ενός εγκλήματος (Λάζος, 2007: 23). Έτσι οι ιδέες που απαρτίζουν το συγκεκριμένο θεωρητικό πλαίσιο, ταυτίζουν το έγκλημα με το αποτέλεσμα της επίδρασης διαφόρων παραγόντων που καθορίζουν την ανθρώπινη βούληση και την υλοποίηση της σε ορισμένη συμπεριφορά, απορρίπτοντας την έννοια του εγκλήματος ως ένα φαινόμενο που εκδηλώνεται αυτοβούλως από τον άνθρωπο (Δασκαλάκης, 1985: 10). Αυτούς τους παράγοντες δε ο Θετικισμός τους συνδέει με κληρονομικούς δεσμούς και τονίζει ότι το έγκλημα θεωρείται ως μια ασθένεια και συμπεριφορά μη ελεγχόμενη από τον άνθρωπο (Κουλούρης, 2019: 22).

Με την πάροδο των χρόνων και τις θεωρήσεις που συνέδεσαν το έγκλημα με βιολογικούς παράγοντες, ακολούθησαν εκείνες που συνέδεσαν το έγκλημα με κοινωνιολογικά αίτια. Πρόκειται για μια προσέγγιση η οποία οφείλεται σε μια ομάδα κοινωνικών επιστημόνων, που ανήκαν στη λεγόμενη «Σχολή του Σικάγο», καθώς όλοι εργάζονταν στο πανεπιστήμιο του Σικάγο (Αρχιμανδρίτου, 2021: 27). Μέσα από την προσέγγιση αυτή και την προσπάθεια αιτιολόγησης του εγκλήματος, αναπτύχθηκαν τέσσερις (4) επιμέρους θεωρητικές κατευθύνσεις: α) η οικολογική σχολή, β) η πολιτισμική σύγκρουση, γ) η συμβολική αλληλεπίδραση – η οποία εν συνεχεία οδήγησε στη θεωρία της ετικέτας- και δ) η θεωρία της κοινωνικής συναναστροφής, η οποία αποτέλεσε την πρώτη και ίσως σημαντικότερη από τις θεωρίες μάθησης (ό.π.).

Η θεωρητική προσέγγιση της οικολογικής σχολής, επεδίωξε να επεκτείνει τα κοινωνικά αίτια της εγκληματογένεσης στη σύγχρονη εποχή. Οι ρίζες της σύλληψης της αποτελούν μια μεταφορά των θεωριών της χλωρίδας και της πανίδας στην ανθρώπινη ζωή και μέσω αυτής επιδιώχθηκε η χρήση των οικολογικών μεταφορών στο αστικό περιβάλλον (ό.π.). Επιπρόσθετα, αναπτύχθηκε από τη Σχολή του Σικάγο ότι ένας από τους όρους κοινωνικής αποδιοργάνωσης, ήταν οι αξίες και οι κανόνες που δημιουργούσαν συγκρούσεις εξαιτίας της διαφορετικής προέλευσης πολλαπλών κυμάτων μεταναστών, οι οποίοι λογίζονταν ως υποδεέστεροι των υπόλοιπων κοινωνιών και διέμεναν στις προβληματικές ζώνες της πόλης (Αρχιμανδρίτου, 2021: 31). Έτσι υποστηρίχθηκε ότι, τα διαφορετικά μοντέλα ζωής, καθώς κι οι γενικότερες πεποιθήσεις και αξίες, είναι εκείνες που διαμορφώνουν την ανθρώπινη συμπεριφορά (ό.π.).

Σε συνέχεια αυτής της θεωρίας, αναφέρεται επομένως ότι οι άνθρωποι υπακούουν στους εκάστοτε κανόνες συμπεριφοράς της ομάδας, υπό στενή έννοια, στην οποία ανήκουν κι όταν αυτοί έρχονται σε αντίθεση με τους κυρίαρχους κανόνες της ευρύτερης κοινωνικής ομάδας, τότε προκαλείται πολιτισμική σύγκρουση (Αρχιμανδρίτου, 2021: 32). Ουσιαστικά, η βασική ιδέα της πολιτισμικής σύγκρουσης είναι ότι, οι αντιλήψεις, οι πεποιθήσεις και γενικά το σύστημα αξιών στο οποίο πιστεύει κάποιος, προσδιορίζει και την ίδια τη συμπεριφορά του, με αποτέλεσμα όταν κάποιο άτομο υποστηρίζει ένα σύστημα αξιών που αντίκειται στα όσα ορίζονται κανονιστικά στην ευρύτερη, κυρίαρχη κοινότητα, τότε η συμπεριφορά που εκδηλώνεται ερμηνεύεται ως παραβατική (ό.π.).

Ενδιαφέρον όμως παρουσιάζουν κι επιμέρους θεωρήσεις, όπως εκείνες του Vold και του Chambliss. Ο μεν Vold υποστήριξε ότι η σύγκρουση μεταξύ των κοινωνικών ομάδων ουσιαστικά αποτελεί μια διαδικασία που εκδηλώνεται από ομάδες κοινωνιών που συμβιώνουν σε μια δυναμική ισορροπία, η οποία διέπεται από συγκρούσεις (Βιδάλη, 2013: 172). Σύμφωνα λοιπόν με τις δικές του πεποιθήσεις, η κοινωνία δεν είναι ένα μόρφωμα που τείνει στη συναίνεση, αλλά μια οντότητα της οποίας η σύγκρουση αποτελεί δομικό χαρακτηριστικό (ό.π.). Επίσης, οι άνθρωποι έχουν την τάση να ζουν σε ομάδες με τις οποίες αποκτούν ισχυρούς δεσμούς, συνεπώς η εγκληματική δραστηριότητα αποσκοπεί στο όφελος κάποιας ομάδας και προκύπτει ένεκα του ευρύτερου πλαισίου κοινωνικών και πολιτικών ανισοτήτων (Βιδάλη, 2013: 173). Μέσω της προσέγγισης του Vold, τέθηκε για πρώτη φορά με συστηματικό τρόπο το ζήτημα της εγκληματοποίησης, ενώ η τυποποίηση μιας πράξης ως εγκληματικής περιγράφηκε ως μια διαδικασία που επηρεάζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό από τις εκάστοτε σχέσεις εξουσίας (ό.π.).

Ο δε Chambliss, επηρεασμένος από τις μαρξιστικές προσεγγίσεις και τη λειτουργία του καπιταλιστικού συστήματος, το οποίο ασκεί επιρροή στην ευρύτερη λειτουργία της κοινωνίας, υποστήριξε ότι ο ποινικός νόμος και μέσω αυτού η πράξη που βάσει της εκάστοτε θεσπιζόμενης διάταξης εκλαμβάνεται ως εγκληματική, αποτελεί προϊόν κοινωνικής σύγκρουσης (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 126). Οι εν λόγω συγκρούσεις μάλιστα υποστηρίζει, ότι προκαλούνται από τη σταδιακή εξέλιξη του καπιταλισμού σε πολύπλοκα σχήματα και καταστάσεις τα εγείρουν κοινωνικές αντιθέσεις (ό.π.). Συν τοις άλλοις η ύπαρξη κοινωνικών συγκρούσεων κατά τη δική του προσέγγιση, είναι εκείνες που συντελούν στη διαμόρφωση του ποινικού νόμου, ο οποίος ουσιαστικά δεν προασπίζεται τα κοινά συμφέροντα του κοινωνικού συνόλου, αλλά εκείνα της άρχουσας τάξης (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 127).

Ως αναφέρθηκε αρχικά, μέσω της συμβολικής αλληλεπίδρασης, αναπτύχθηκε η θεωρία της ετικέτας. Η θεωρία αυτή, όπως περιγράφεται από τον Howard Becker, στηρίχθηκε στην προηγούμενη θεωρία της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, ως αυτή αναπτύχθηκε από τον Mead (Αρχιμανδρίτου, 2021: 43). Ουσιαστικά, βάσει της κύριας πρότασης αυτής της θεωρίας υποστηρίζεται ότι καμία πράξη δεν είναι έγκλημα μέχρι να θεσπιστεί ένας νόμος που να τη χαρακτηρίζει ως εγκληματική (ό.π.). Αντίστοιχα, ένα άτομο αποκτά την ιδιότητα του εγκληματία με την απόδοση σε αυτόν μιας ετικέτας, ή άλλως ενός στίγματος, από τις αρμόδιες Αρχές (ό.π.). Εν συνεχεία, το στίγμα οδηγεί στην υιοθέτησή του από τον φερόμενο ως δράστη και στην

αναπαραγωγή της πράξης που υποδηλώνει η εκάστοτε αποδιδόμενη ετικέτα (ό.π.). Πρόκειται δε για μια διαδικασία που συνιστά και τη μεγαλύτερη συνέπεια του στιγματισμού: δηλαδή την αυτό-εκπλήρωση της προφητείας για την επανάληψη τέλεσης μιας έκνομης πράξης (ό.π.).

Όσον αφορά τη θεωρία της κοινωνικής συναναστροφής, πρόκειται για μια θεώρηση που αναπτύχθηκε από τον Sutherland. Σύμφωνα με όσα υποστήριξε, όταν ένα άτομο εκτίθεται περισσότερο σε ιδέες-πεποιθήσεις που ευνοούν την παραβίαση του νόμου, σε σχέση με ιδέες-πεποιθήσεις που ευνοούν το σεβασμό του ή που προωθούν τη μη παραβίαση του, τότε οι πιθανότητες να εκδηλωθεί κάποια εγκληματική συμπεριφορά αυξάνονται (Βιδάλη, 2013: 120). Επίσης, υποστήριξε ότι η εμπλοκή με το έγκλημα είναι μια πρακτική που μαθαίνεται κι επιχείρησε να εξετάσει τους μηχανισμούς μάθησης και διαφοροποίησης των κοινωνικών επαφών, υπό το πρίσμα της ίδιας κοινωνικής ομάδας και συσχέτισε τις επαφές αυτές, με εκείνες που αναπτύσσονται ανάμεσα σε κοινωνικές ομάδες (ό.π.). Ακόμη, συσχέτισε τις διαφοροποιημένες επαφές με τα κοινωνικά αίτια του εγκλήματος (ό.π.).

Βέβαια ο Sutherland πέραν από όσα ήδη παρατέθηκαν, είναι εκείνος που ανέδειξε μια ιδιαίτερη μορφή εγκλημάτων, τα εγκλήματα του λευκού κολάρου. Σύμφωνα με τις θεωρήσεις του, ένα έγκλημα δεν διαπράττεται μονάχα από άτομα της εργατικής τάξης, αλλά και από άτομα υψηλού κύρους που ανήκουν στις ανώτερες κοινωνικές τάξεις και αναπτύσσουν την έκνομη συμπεριφορά τους, στα πλαίσια της άσκησης των επαγγελματικών τους καθηκόντων (Κουλούρης, 2019: 24). Γι' αυτό το λόγο, πού και πότε δηλαδή εκδηλώνεται ένα έγκλημα αυτής της μορφής και προκειμένου να αποφευχθεί η όποια σύγχυση με την άσκηση επαγγέλματος, ο εντοπισμός της εγκληματικότητας του λευκού κολάρου απαιτεί εξειδικευμένες γνώσεις από την πλευρά των διωκτικών Αρχών (Sutherland, 1944: 139).

Για τους δράστες αυτών των εγκλημάτων, κίνητρο δεν αποτελεί τόσο ο προσπορισμός οικονομικού οφέλους, όσο η αύξηση της κοινωνικής και πολιτικής τους ισχύος (Κουλούρης, 2019: 24). Με αυτήν τη προσέγγιση, ο Sutherland ανέδειξε τη διαταξική διάσταση του εγκληματικού φαινομένου η οποία όμως δεν συνδυάζεται με ισότιμη ποινική μεταχείριση των δραστών, καθώς οι εγκληματίες λευκού κολάρου τυγχάνουν ευνοϊκότερης μεταχείρισης από τους ποινικοκατασταλτικούς θεσμούς, σε σχέση με τους δράστες λοιπών εγκλημάτων (Κουλούρης, 2019: 25). Η συμβολή του στον εγκληματολογικό κλάδο και στη γενικότερη αντίληψη του

εγκληματικού φαινομένου κατά κύριο λόγο, έγκειται αφ' ενός στην ανάπτυξη της πεποίθησης ότι το έγκλημα συνδέεται με τις πολυσύνθετες μορφές των σύγχρονων κοινωνιών (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 69) κι αφ' ετέρου στην έμφαση που έδωσε στον εξουσιαστικό παράγοντα όσον αφορά στο χαρακτηρισμό μιας συμπεριφοράς ως εγκληματικής (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 70).

Τελευταία αλλά αναντίλεκτα όχι η λιγότερο σημαντική θεωρητική προσέγγιση σχετικά με το εγκληματικό φαινόμενο, είναι η Κριτική Εγκληματολογία. Η Σχολή της Κριτικής Εγκληματολογίας αναπτύχθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1970 στις ΗΠΑ και στην Ευρώπη, όπου εξαιτίας της εμφάνισής της προκλήθηκαν αναταραχές στους ακαδημαϊκούς κύκλους κι έντονες αντιδράσεις (Βιδάλη, 2013: 185). Αποτέλεσε ένα σημείο τομής κατά το οποίο η εγκληματολογική θεωρία αποδεσμεύτηκε οριστικά από τις βιολογικές προσεγγίσεις, οι οποίες είχαν αναπτυχθεί από το Θετικισμό και προσπάθησε να καταστήσει σαφές ότι η Εγκληματολογία ανήκει στο πεδίο των κοινωνικών επιστημών (Βιδάλη, 2019: 60).

Όπως κι οι λοιπές θεωρήσεις, ομοίως κι αυτή, αναπτύχθηκε με αφορμή το συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο και τα διάφορα γεγονότα που εκτυλίχθηκαν την περίοδο «άνθισης» της Κριτικής Εγκληματολογίας (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 108). Συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι το ιστορικό πλαίσιο περιλάμβανε τις συγκυρίες οι οποίες με το πέρας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου κι εν μέσω του Ψυχρού Πολέμου, είχαν ως απότοκο την ολοκληρωτική αλλαγή στον τρόπο σκέψης και θεώρησης των σχέσεων μεταξύ των κοινωνιών (Βιδάλη, 2018).

Πρόκειται για μια θεώρηση η οποία εστίασε το ενδιαφέρον της στις πολιτικές δομές του καπιταλισμού και μέσω αυτών, επεδίωξε να αναδείξει τη σημασία της διαταξικής λειτουργίας του ποινικοκατασταλτικού συστήματος σε ολόκληρη τη διαδικασία και τα επίπεδα απονομής ποινικής δικαιοσύνης, ήτοι τη νομοθέτηση, το δικαιοδοτικό έργο και την έκτιση ποινών (Κουλούρης, 2019: 33). Πρόκειται συνεπώς για μια θεώρηση που δεν περιορίζεται στην απλή καταγραφή του φαινομένου, αλλά επιδιώκεται ο αναστοχασμός κι η εκ νέου δόμηση των ήδη υπάρχουσών γνώσεων υπό τα ανακύπτοντα δεδομένα που αφορούν τους φορείς δράσης και την υπάρχουσα δομή σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο (Χουλιάρας, 2019: 74). Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της εν λόγω θεώρησης, είναι ότι οι αρχές του μαρξισμού αποτέλεσαν μεθοδολογικό εργαλείο για την ανάλυση και ερμηνεία του εγκληματικού φαινομένου γενικότερα

(Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 107). Ο βασικός λόγος που οδήγησε στην ανάπτυξη της εν λόγω εγκληματολογικής θεωρίας, συνδέεται με ζητήματα τα οποία η «παραδοσιακή» εγκληματολογία δεν κατάφερε να επιλύσει, όμως δεν είναι μονάχα αυτός (ό.π.).

Πιο αναλυτικά, μέσω της εν λόγω θεωρητικής σχολής δόθηκε έμφαση στην ανάδειξη του καταναγκασμού που ασκείται από το κράτος για τη διατήρηση της κοινωνικής και οικονομικής τάξης, καθώς και της ηγεμονίας των ισχυρών ελίτ, ούτως ώστε να αναδυθεί η ουσία της εγκληματικής πράξης σε όλες τις διαστάσεις του κοινωνικού μορφώματος, τονίζοντας παράλληλα το ρόλο που διαδραματίζουν τα μέσα στην κατασκευή του εγκλήματος, όπως και του πολιτικού χαρακτήρα (ό.π.). Έτσι απορρίπτεται η παραδοσιακή σύνδεση του εγκλήματος με τα κατώτερα στρώματα κι η μέχρι πρότινος πεποίθηση ότι το έγκλημα αποτελεί απειλή που προέρχεται αποκλειστικά από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα (ό.π.). Επιπρόσθετα, μέσω αυτού του εργαλείου, δηλαδή τις διδαχές του μαρξισμού, επιδιώχθηκε η απόδοση πιο «ρεαλιστικών» απαντήσεων εν συγκρίσει μ' εκείνες της κυρίαρχης δομο-λειτουργικής εγκληματολογίας, σχετικά με το εγκληματικό φαινόμενο (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 111).

Η Κριτική Εγκληματολογία εφαρμόζει την κριτική ανάλυση στη μελέτη της εγκληματικότητας και της απονομής ποινικής δικαιοσύνης. Με σημείο εκκίνησης αυτήν την πεποίθηση, αναδεικνύει τη σημασία που έχει για τη μελέτη του εγκληματικού φαινομένου η τοποθέτησή του εντός ενός κοινωνικού πλαισίου (Βιδάλη, 2019: 62). Τοποθετεί το ζήτημα του εγκλήματος σε ένα ορισμένο κοινωνικό-οικονομικό πλαίσιο και το εξετάζει σε σχέση με τις διαρθρωτικές-δομικές και θεσμικές σχέσεις που διέπουν το πλαίσιο αυτό (ό.π.). Συνεπώς, αναδεικνύει και καθιερώνει τις θεωρητικές διασυνδέσεις μεταξύ του δικαίου, του κράτους, των νομικών και πολιτικών σχέσεων και λειτουργιών του εγκλήματος (ό.π.).

Πρόκειται για μια θεώρηση που δεν περιορίζεται στα στενά όρια του τυπικού-νομικού εγκλήματος. Αντιθέτως, διευρύνει το πεδίο ανάλυσης με την έννοια της βλάβης, προτάσσει την κοινωνική δικαιοσύνη έναντι της ποινικής δικαιοσύνης και παραθέτει το ζήτημα των δικαιωμάτων του ανθρώπου, έναντι του λόγου περί προστασίας της κοινωνίας από το έγκλημα (Κουλούρης, 2019: 34). Ωστόσο, πρόκειται για μια θεώρηση που δεν έμεινε απaráλλακτη με το πέρασμα των χρόνων και με πυρήνα αυτό το γνωστικό πεδίο, αναπτύχθηκαν ορισμένες επιμέρους θεωρήσεις όπως η νεομαρξιστική προσέγγιση, ο καταργητισμός, ο φεμινισμός, η αντιπειθαρχική τάση, η

μετανεωτερική προσέγγιση και τέλος, ο αριστερός ρεαλισμός (ό.π.). Επομένως, εμφανίζεται ότι πρόκειται για μια πολύπλευρη εγκληματολογική θεώρηση, τελείως διαφορετική με τις υπόλοιπες η οποία επέφερε ποικίλες αλλαγές στο πώς ερμηνεύεται και εκλαμβάνεται το φαινόμενο του εγκλήματος.

3.2. Η συμβολή των θεωριών στον τρόπο αντίληψης του εγκληματικού φαινομένου

Θα ήταν πρακτικά ανέφικτο, να εξετασθεί το έγκλημα μονάχα με τις μεμονωμένες αντιλήψεις του κάθε κοινωνού και τον τρόπο που ο καθένας από εμάς το αντιλαμβάνεται. Γι' αυτό η συγκροτημένη σκέψη και θεώρηση ανά τις περιόδους ανάπτυξης, οπωσδήποτε συνέβαλε ως ένα βαθμό στην περαιτέρω εμβάθυνση του εν λόγω φαινομένου. Έτσι, αν κι οι προσεγγίσεις που αναπτύχθηκαν σε θεωρητικό επίπεδο, φαίνεται να διαφοροποιούνται ως προς τον τρόπο που αντιλαμβάνονταν το έγκλημα, τα αίτια που οδηγούσαν και οδηγούν στη γένεση του, αλλά και πώς μπορούν να περιοριστούν οι περιπτώσεις εκδήλωσης του εγκλήματος, αναμφίβολα παρέχουν ένα ευρύ πλαίσιο τόσο για τη μελέτη του φαινομένου, όσο και τις παραμέτρους που οφείλουμε να λαμβάνουμε υπόψη.

Αρχικά, η Κλασική Σχολή και τα όσα υποστηρίχθηκαν μέσω αυτής, αποτέλεσαν τα θεμέλια για τη διαμόρφωση των βασικών αρχών του νεωτερικού Ποινικού Δικαίου. Οι διδαχές κι οι απόψεις της, άσκησαν επιρροή σε όλες τις σύγχρονες ποινικές νομοθεσίες, τη συγκρότηση του σωφρονιστικού συστήματος, καθώς επίσης και τη διαμόρφωση της ιδεολογίας που συνδέεται με το σκοπό που πρέπει να υπηρετεί η επιβαλλόμενη ποινή σε βάρος του εκάστοτε προσώπου (Βιδάλη, 2013: 66).

Όσον αφορά την προσφορά του Θετικισμού, είναι κι εκείνη ιδιαίτερα σημαντική. Μέσω αυτού, θεμελιώθηκε ουσιαστικά η επιστήμη της Εγκληματολογίας κι ήταν η πρώτη φορά που επιχειρήθηκε η επιστημονική εξήγηση των αιτιών του εγκλήματος, με γνώμονα παράγοντες μη σχετικούς με τη βούληση του ανθρώπου (Βιδάλη, 2013: 77). Επίσης, η Θετική Σχολή επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τις απόψεις σχετικά με το έγκλημα και τον εγκληματία, θέτοντας το ζήτημα της

διαφορετικότητας του εγκληματία σε σχέση με τον μη εγκληματία και μετέπειτα στην εμπέδωση αυτής της διαφορετικότητας, ως επί το πλείστον, σαν οντολογική (εκ κατασκευής) ιδιότητα του ατόμου (ό.π.).

Επιπρόσθετα, χρήσιμες είναι κι οι διδαχές των θεωριών της ετικέτας και της κοινωνικής συναναστροφής. Για τη μεν πρώτη, η συμβολή της έγκειται στο γεγονός ότι χάρη στη θεωρία αυτή, αναδύθηκε ο καίριος ρόλος της κοινωνικής αντίδρασης στην παραγωγή του εγκλήματος και του εγκληματία, διαμέσου του προσδιορισμού ορισμένων συμπεριφορών ως εγκληματικών κι αντίστοιχα, την απονομή στα άτομα της εγκληματικής ιδιότητας (Δασκαλάκης, 1985: 21). Συγκεκριμένα, υποστηρίχθηκε από τον Becker (εκείνον δηλαδή που ανέπτυξε την εν λόγω θεωρία) ότι η δημιουργία ενός ποινικού κανόνα αποτελεί μια διαδικασία εγκληματοποίησης και γενικότερα, μια διαδικασία εντός του κοινωνικού πλαισίου που δεν αφορά μονάχα τη θέσπιση ενός κανόνα (Βιδάλη, 2019: 48). Περιλαμβάνει επίσης τη συμβολή μιας ομάδας πίεσης που ως στόχο θέτει την άσκηση πίεσης για τη θέσπιση ενός κανόνα, ενώ στη διαδικασία αυτή εμπλέκεται ένας φορέας κοινωνικού ελέγχου, αρμόδιος για την επιβολή του κανόνα, μια κατάσταση που διαμορφώνει μια ομάδα περιθωριοποιημένων ατόμων (ό.π.). Για τη θεωρία της κοινωνικής συναναστροφής δε, η προσφορά της συνδέεται με τη διαφορετική συσχέτιση εγκλήματος και κοινωνικής θέσης του εγκληματία, καθώς μέσω των θεωρητικών της θέσεων, το έγκλημα μπορούσε πια να ερμηνευθεί ως ένα διαταξικό φαινόμενο (Βιδάλη, 2013: 120). Δηλαδή, ως ένα φαινόμενο που δεν συνδέεται μόνο με τις κατώτερες κοινωνικές τάξεις, αλλά και με τις ανώτερες (ό.π.).

Ξεχωριστής μνείας όμως φαίνεται πως χρήζει η τελευταία χρονικά εγκληματολογική θεώρηση, εκείνη της Κριτικής Εγκληματολογίας. Η εξέλιξη της Κριτικής Εγκληματολογίας συνέβαλε στην ανάπτυξη μιας νέας συζήτησης για τη φτώχεια και το έγκλημα, τονίζοντας τη σχέση μεταξύ πολιτικο-κοινωνικής διάρθρωσης πολιτικών ελέγχου του εγκλήματος και αύξηση των τιμών του εγκλήματος (Βιδάλη, 2017: 63). Τέθηκε στο επίκεντρο των ερευνών της ο παράγοντας των κοινωνικών σχέσεων και των σχέσεων εξουσίας (Βιδάλη, 2018), μια παράμετρος που δεν φαίνεται να απασχόλησε τις προγενέστερες θεωρήσεις. Επίσης, σε σχέση με τις παλαιότερες θεωρητικές προσεγγίσεις δεν εκλαμβάνει την τέλεση ενός εγκλήματος ως ένα «φυσικό γεγονός» το οποίο προκύπτει εξαιτίας κάποιας κοινωνικής μεταβολής αλλά διερευνά το φαινόμενο σε σχέση με τις πραγματικές σχέσεις που το καθορίζουν (Βιδάλη, 2019: 62)

Πρόκειται για μια ολοκληρωτική αλλαγή, κάτι που εμφανίζεται κι από το γεγονός ότι εντάσσει τον κόσμο της «καθημερινής» ρουτίνας μέσα στις διαρθρωτικές-δομικές και θεσμικές σχέσεις του κοινωνικοοικονομικού πλαισίου (Βιδάλη, 2013: 202). Επίσης, αναδεικνύει και καθιερώνει τις διασυνδέσεις που υφίστανται σε θεωρητικό επίπεδο μεταξύ του δικαίου, του κράτους, των νομικών και πολιτικών σχέσεων και των λειτουργιών του εγκλήματος (ό.π.). Σε κάθε περίπτωση, η προσφορά της Κριτικής Εγκληματολογίας σε θεωρητικό επίπεδο θα πρέπει να θεωρείται δεδομένη αφού προσφέρει νέο ερευνητικό πεδίο αναφορικά με το έγκλημα και τάσσεται ενάντια στις μέχρι πρότινος κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις, ενώ πέραν της όποιας μεμονωμένης σπουδαιότητας φέρει η κάθε θεωρία, έχει υποστηριχθεί ότι χρήσιμο θεωρητικό εργαλείο θα μπορούσε να αποτελέσει κι η ενοποίηση περισσότερων θεωρητικών προσεγγίσεων ώστε να μπορέσουν να επιλυθούν περισσότεροι προβληματισμοί στο σύνολό τους (Κουλούρης, 2019: 37). Κατά συνέπεια, μόνο αμελητέα δεν μπορεί να θεωρηθεί η θεωρητική συνεισφορά στην κατανόηση του εγκλήματος κι αναμφίβολα, πρόσφερε νέα πεδία για περαιτέρω έρευνες γύρω από το εν λόγω ζήτημα.

4. Έγκλημα και φορείς ελέγχου

Ως το σημείο αυτό, επιχειρήθηκε μια προσέγγιση του εγκληματικού φαινομένου, με βάση τα διάφορα χαρακτηριστικά του εν λόγω φαινομένου, τις εκάστοτε προσπάθειες ερμηνείας και μελέτης του, καθώς και τους διάφορους παράγοντες, θεωρητικούς και κοινωνικούς, που επηρεάζουν την κατανόηση της εγκληματικής συμπεριφοράς. Είναι αναγκαίο όμως να εξετασθεί, δεδομένης της ιδιαιτερότητας και της πολυπλοκότητας που διέπει το έγκλημα όπως αυτό κι αν προσεγγιστεί, ο τρόπος με τον οποίο επιδιώκεται ο έλεγχος του, στους κόλπους μιας κοινωνίας.

Είναι γεγονός ότι οι ανθρώπινες κοινωνίες, επιχειρούν τον περιορισμό της έκτασης των διαφορετικών εκδηλώσεων ατομικής ή ομαδικής συμπεριφοράς, προκειμένου να καταστεί εφικτή η αντιμετώπιση της εκάστοτε συμπεριφοράς (Λαμπροπούλου, 2001: 25). Ο περιορισμός αυτός, επιτυγχάνεται με τον έλεγχο της ανθρώπινης συμπεριφοράς, ως αυτός υλοποιείται από τους ποικίλους κοινωνικούς φορείς. Ωστόσο, είναι παραδεκτό ότι οι φορείς άσκησης ελέγχου σε κοινωνικό επίπεδο, δεν είναι σε κάθε περίπτωση δεδομένοι, ούτε οι μηχανισμοί επιβολής κοινωνικού ελέγχου είναι κοινοί και αυταπόδεικτοι (Τσίγκανου, 1999: 128).

Ως η μοναδική αρχή που δύναται να δικαιολογήσει την άσκηση ελέγχου της συμπεριφοράς των κοινωνιών, πέραν από την ίδια τη φύση των εκάστοτε μηχανισμών που επιστρατεύονται για το σκοπό αυτό, είναι η αυτοπροστασία, δηλαδή η προστασία της ίδιας της κοινωνίας (Τσίγκανου, 1999: 123). Στα πλαίσια αυτής, η μοναδική αποδεκτή δικαιολογητική βάση του καταπιεστικού χαρακτήρα κατά την άσκηση εξουσίας εναντίον των μελών της κοινωνίας, παρά τη θέλησή τους, είναι η αποτροπή πρόκλησης οποιασδήποτε μορφής βλάβη σε άλλους (ό.π.). Μια αποτροπή που επιχειρείται μέσω του κοινωνικού ελέγχου, δηλαδή της διαδικασίας κατά την οποία οι κοινωνοί υπάγονται στους κανόνες και νόμους που θέτει εκ των προτέρων η κοινωνία στην οποία ανήκουν (Βιδάλη, 2017: 13).

Σύμφωνα με τις διάφορες θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί σχετικά με τον κοινωνικό έλεγχο του εγκλήματος, οι περισσότεροι άνθρωποι μαθαίνουν να υπακούν στο νόμο, άσχετα με το αν συμφωνούν ή όχι με αυτόν (Λαμπροπούλου, 1994: 99) και τον παραβιάζουν μόνο όταν οι νομικές διατάξεις δεν είναι ιδιαίτερα δεσμευτικές ή όταν ο εν δυνάμει παραβάτης βρει κάποιον τρόπο για να εξουδετερώσει την ισχύ της διάταξης (ό.π.). Όμως, καθίσταται σαφές ότι ο κοινωνικός έλεγχος

περιλαμβάνει, πέραν από την εκδηλωμένη αντίδραση στην οποία παρεκκλίνουσα συμπεριφορά, τη διαδικασία ομογενοποίησης του συνόλου, οποιασδήποτε μορφής (Λαμπροπούλου, 2001: 67) από το σχολείο και το στρατό, μέχρι τον έλεγχο της συμπεριφοράς μέσω της παραγωγής επιθυμιών, αναγκών και κινήτρων για εφήμερες απολαύσεις μέσω της διασκέδασης (ό.π.).

Βέβαια, οι σύγχρονες όψεις του κοινωνικού ελέγχου, δεν περιλαμβάνουν τόσο την άμεση επιρροή της συμπεριφοράς των κοινωνιών, όσο την υποκίνηση αυτής (ό.π.). Πλέον ο κοινωνικός έλεγχος δεν αφορά «αξίες» της κοινωνίας που στοχεύουν στο γενικό ή ομαδικό καλό (Λαμπροπούλου, 2001:68), αλλά στο ατομικό συμφέρον και την «καλύτερη» ζωή του καθενός, όπου τα όρια της όμως δεν είναι εφικτό να τεθούν επειδή δεν είναι σταθερά (ό.π.). Εξάλλου, η ανθρώπινη συμπεριφορά λόγω του απρόβλεπτου χαρακτήρα της και της αδυναμίας να καθοδηγηθεί σε απόλυτο βαθμό, δεν μπορεί να ελεγχθεί στο ακέραιο, όση προσπάθεια κι αν καταβληθεί (ό.π.).

Ο εν λόγω έλεγχος, ήτοι ο κοινωνικός, διακρίνεται σε δύο μορφές, τον άτυπο και τον τυπικό. Πρόκειται για μορφές που διαφοροποιούνται με βάση τους φορείς άσκησης του ελέγχου, άτυπους και τυπικούς αντίστοιχα, οι οποίοι επηρεάζουν με διαφορετικό τρόπο τα μέλη μιας κοινωνίας και κατ' επέκτασιν, τη συμπεριφορά αυτών. Επομένως, κρίνεται αναγκαίο να εξετάσουμε αυτούς του φορείς, προκειμένου να διαπιστώσουμε το πώς λειτουργούν και το πώς επηρεάζουν τα άτομα, σχετικά με το έγκλημα καθώς επίσης και της μεταχείρισης που τυγχάνει κάποιος όταν διαπράττει μια έκνομη ενέργεια.

4.1. Άτυποι φορείς κοινωνικού ελέγχου

Αναφερόμενοι στους άτυπους κοινωνικούς φορείς, εννοούμε εκείνους τους φορείς οι οποίοι ασκούν τον έλεγχο στο εσωτερικό της κοινωνίας, σε άτυπη μορφή, δηλαδή δίχως να επιβάλουν κάποια κύρωση σε βάρος όσων αντίκεινται στους αρχικώς προσδιορισμένους κανόνες συμπεριφοράς. Ο άτυπος κοινωνικός έλεγχος, μπορεί να έχει ατομική ή συλλογική μορφή (Λαμπροπούλου, 1994: 95). Την τελευταία περίοδο εγείρει διάφορες συζητήσεις το ερώτημα περί της δυνατότητας του άτυπου κοινωνικού ελέγχου, όταν αυτός είναι οργανωμένος, να είναι πιο αποτελεσματικός από τον τυπικό κοινωνικό έλεγχο, αν λάβουμε υπόψη ότι στις αρμόδιες Αρχές

δεν καταγγέλλονται όλα τα εγκλήματα (ό.π.). Επίσης, ο άτυπος έλεγχος αποτελεί μια μορφή κοινωνικού ελέγχου ο οποίος είναι πιο εφικτό να εφαρμοστεί σε κλειστές κοινωνίες, κυρίως στις επαρχιακές, όπου κυριαρχεί η πολιτισμική ομοιογένεια κι οι στενές οικογενειακές σχέσεις (ό.π.). Πέραν όμως από τον τύπο της κοινωνίας, η τυχόν συμμετοχή των πολιτών στην άσκηση κοινωνικού ελέγχου εξαρτάται κι από παράγοντες όπως τα κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά του κοινωνικού συνόλου, η κοινωνικοοικονομική θέση των πολιτών, το μορφωτικό τους επίπεδο, αλλά κι η εθνικότητά τους (Λαμπροπούλου, 1994: 98).

Έχει παρατηρηθεί ακόμη ότι, στα πλαίσια διαφορετικών κοινωνικών οργανώσεων, υφίστανται και διαφορετικές μορφές ανεπίσημου κοινωνικού ελέγχου, μέσω των οποίων ασκείται πίεση στα διάφορα μέλη της ομάδας να προσαρμόσουν τη συμπεριφορά τους βάσει των όσων προβλέπονται από τους κανόνες που επικρατούν στο εσωτερικό της κοινωνίας (Τσιγκρής, 1999: 49). Όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός συνοχής της κοινωνίας, τόσο μεγαλύτερη είναι κι η αποτελεσματικότητα που επιδεικνύει ο άτυπος κοινωνικός έλεγχος (ό.π.).

Σε πολλές περιπτώσεις, το έγκλημα αντιμετωπίζεται στα πλαίσια της κοινότητας και μόνο όταν πρόκειται για πολύ σοβαρές περιπτώσεις, «διασπάται» ο προστατευτικός κλοιός της κοινότητας και λαμβάνουν γνώση οι φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου (Τσιγκρής, 1999: 62). Επομένως, ο ρόλος της κοινότητας είναι ιδιαίτερα σημαντικός, καθώς αφ' ενός αποτρέπει τη δημοσιοποίηση του εγκλήματος κι αφ' ετέρου διαδραματίζει καταλυτικό ρόλο στην άμεση διευθέτηση της εκάστοτε παρέκκλισης και στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης (ό.π.). Συν τοις άλλοις, στα πλαίσια της ευρύτερης κοινωνικής λειτουργίας, αναπτύσσονται άτυπες κοινωνικές ομάδες, η δράση των οποίων στοχεύει στην πρόληψη του εγκλήματος (Garland, 2001: 170). Η ύπαρξη και λειτουργία τους, κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική καθώς έχουν τη δυνατότητα να λειτουργούν πέρα από τα όρια της κρατικής εξουσίας, επιτυγχάνοντας οι εκάστοτε δράσεις τους να μην καθοδηγούνται, ούτε να επηρεάζονται από κρατικούς φορείς (ό.π.).

Ένας ακόμη φορέας, είναι οι «υπερασπιστές των αδυνάτων». Πρόκειται για ομάδα ατόμων οι οποίοι επιδιώκουν την αποτροπή εγκληματοποίησης συγκεκριμένων μορφών συμπεριφοράς και παράλληλα, προσπαθούν να κατευθύνουν το ενδιαφέρον του κοινωνικού συνόλου προς την ευαισθησία για την προστασία κοινωνικά αδύναμων ομάδων (Λαμπροπούλου, 2012: 51). Ο λόγος ύπαρξης τους αλλά κι η αποτελεσματικότητά της δραστηριότητάς τους, εξαρτάται από την

ασάφεια των νομοθετικών διατάξεων ή από την έλλειψη ουσιαστικού ενδιαφέροντος για το θέμα που επιδιώκουν να επιλύσουν, από κοινωνικά ισχυρότερες ομάδες (ό.π.). Όμως, παρά τη σημασία των άτυπων φορέων και του ρόλου που αυτοί δύνανται να διαδραματίσουν στον περιορισμό του εγκλήματος, δεν τυγχάνει καθολικής αποδοχής η σπουδαιότητά τους ως προς αυτό το ζήτημα, καθώς έχει υποστηριχθεί κι η άποψη ότι άτυποι φορείς όπως η οικογένεια, οι φίλοι, ή η εργασία μπορεί να επηρεάζουν τη ζωή ενός ανθρώπου σε διάφορα άλλα θέματα, όμως αυτό δεν συμβαίνει πάντα όταν πρόκειται για την πρόληψη του εγκλήματος (Felson, 2002: 48).

Τέλος, ένας άτυπος φορέας που διαδραματίζει καταλυτικό ρόλο στην άσκηση ελέγχου και στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, είναι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (εφεξής ΜΜΕ). Είναι γεγονός ότι τα ΜΜΕ αποτελούν τη βασική πηγή πληροφόρησης και παραστάσεων για το κοινωνικό γίνεσθαι. Γι' αυτό άλλωστε υποστηρίζεται ότι έχουν την ίδια λειτουργία μ' εκείνη της Εκκλησίας κατά την περίοδο του Μεσαίωνα, ενώ η πίστη που καλλιεργούσε η Εκκλησία τότε, ανταποκρίνεται στην απήχηση που έχουν στη σύγχρονη εποχή οι προβαλλόμενες από τα ΜΜΕ απόψεις (Λαμπροπούλου, 2001: 29). Απότοκος αυτού είναι να επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τους κοινωνούς σε ό,τι αφορά τις αντιλήψεις αυτών για το φαινόμενο του εγκλήματος (Καρύδης, 2010: 66).

Επιπρόσθετα, η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας, συνέβαλε στην περαιτέρω ενδυνάμωσή τους (Κουρούση, 2016: 297), ενώ τη σημερινή εποχή επισημαίνεται ότι δεν αποτελούν απλώς μέρος της καθημερινής μας ζωής, αλλά κι ένα από τα κριτήρια αξιολόγησης για το βαθμό κοινωνικοποίησης ενός ατόμου (ό.π.). Τα ΜΜΕ αποτελούν ιδιαίτερα σημαντικό παράγοντα, διότι διαδίδουν πληροφορίες που αφορούν αλλαγές στις κοινωνικές αξίες και προάγουν τα σύγχρονα συστήματα εξατομικευμένων αξιών (Θεολόγη, 2011: 29). Συν τοις άλλοις, προάγουν με ενεργό τρόπο την κοινωνική αντίληψη (ό.π.).

Ωστόσο, έχει υποστηριχθεί ότι τα ΜΜΕ αποτελούν μια ομάδα ενδιαφέροντος για το εγκληματικό φαινόμενο, για δικούς τους σκοπούς (McGarrell & Castellano, 1993: 354), μια παράμετρος που δικαιολογεί το ενδιαφέρον που επιδεικνύουν για την τέλεση εγκλημάτων. Ένας τέτοιος σκοπός, θα μπορούσε να είναι η παρουσίαση των ειδήσεων με πιο συναρπαστικό τρόπο κι ο οποίος επιτυγχάνεται διότι, η παρουσίαση παραβιάσεων των κοινωνικών κανόνων, εμπεριέχει στοιχεία όπως εκείνα της πρωτοτυπίας, του αιφνιδιασμού και της σύγκρουσης, τα οποία βοηθούν στη

διάδοση και αναπαραγωγή μιας είδησης (Λαμπροπούλου, 2001: 33)· μια ακολουθούμενη τακτική δηλαδή ικανή να καταστήσει ένα μέσο ενημέρωσης πιο δημοφιλές.

4.2. Επίσημοι φορείς κοινωνικού ελέγχου

Οι κοινωνικοί φορείς σε τυπικό επίπεδο, είναι εκείνοι οι φορείς που αποτελούν τα όργανα του επίσημου κρατικού μηχανισμού και που μέσω της λειτουργίας τους εκφράζεται η επίσημη αποδοκιμασία της κοινωνίας, έναντι ορισμένων προσώπων, ένεκα της εκδηλωμένης από αυτά έκνομης συμπεριφοράς. Χαρακτηριστικό στοιχείο του παραδοσιακού κοινωνικού ελέγχου σε επίσημο επίπεδο, ήταν το άτομο κι η ευθύνη αυτού για την τελούμενη πράξη, κάτι το οποίο συναντάται κυρίως στις ατομοκεντρικές θεωρίες που αφορούν την εγκληματικότητα και τη χρήση αυτών στην κατάγνωση της ποινής. Στις νεότερες μορφές κοινωνικού ελέγχου αυτού του είδους, το ενδιαφέρον δεν εστιάζεται στην ευθύνη, την ηθική ευαισθησία ή τη δυνατότητα βελτίωσης του παραβάτη, αλλά στην εξουδετέρωση της επικινδυνότητας των πράξεων του. Ο στόχος που τίθεται δηλαδή είναι διαχειριστικός κ όχι αναμορφωτικός (Λαμπροπούλου, 2001: 87).

Ένας εξ' αυτών των φορέων, μέσω των οποίων ασκείται ο τυπικός κοινωνικός έλεγχος, είναι η αστυνομία. Η αστυνομία έχει ως κύριο καθ' ύλην αντικείμενο, μέσω των διαφόρων επιχειρησιακών δράσεων που αναπτύσσει και του νομικού πλαισίου που διέπει το έργο της, να εντοπίζει τις έκνομες δραστηριότητες, να προβαίνει σε συλλήψεις ατόμων που παραβιάζουν την κείμενη νομοθεσία και παράλληλα να αναπτύσσει μια πολιτική πρόληψης, ώστε να αποφευχθεί οποιαδήποτε τέλεση εγκληματικών ενεργειών και να εξασφαλιστεί η ασφάλεια του κοινωνικού συνόλου, καθώς και των αγαθών που έχουν εκ των προτέρων προσδιοριστεί ότι χρήζουν της αντίστοιχης προστασίας. Σημειώνεται ακόμη ότι το έργο που επιτελεί η αστυνομία δεν ασκείται με αυταρχικό τρόπο, αλλά καθορίζεται με βάση τις ισχύουσες συνταγματικές και νομοθετικές διατάξεις (Λαμπροπούλου, 2001: 28).

Σε οποιαδήποτε κοινωνία, οι αστυνομικοί έχουν να καλύψουν διπλές απαιτήσεις. Με την έννοια ότι από τη μια πλευρά, πρέπει να υπακούν στο νόμο και να συλλαμβάνουν οποιονδήποτε παραβιάζει κάποια νομική διάταξη, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι έχουν τη δυνατότητα να

συλλαμβάνουν άτομα, δίχως συγκεκριμένη αιτία. Από την άλλη πλευρά, οφείλουν να αποτρέπουν την τέλεση κάποιου εγκλήματος, μια αρμοδιότητα ιδιαίτερα δυσχερής δεδομένου ότι ουδείς μπορεί να προβλέψει κάποιον υποψήφιο εγκληματία πριν εκδηλώσει τη δράση του, παρά τις όποιες προκαταλήψεις υφίστανται (Chambliss, 1993: 49). Θα πρέπει επομένως ταυτόχρονα να απέχει από τη σύλληψη κάποιου προσώπου από τη στιγμή που δεν έχει διαπράξει κάποιο έγκλημα και να συλλαμβάνει τα πρόσωπα που ενδέχεται να διαπράξουν κάποιο έγκλημα, πριν προλάβουν να παραβιάσουν το νόμο (ό.π.). Το έργο της αστυνομίας, περατώνεται μέσω της παραπομπής των εκάστοτε συλληφθέντων στις εισαγγελικές Αρχές, οι οποίες είναι αρμόδιες για την άσκηση ή μη της ποινικής δίωξης σε βάρος των ατόμων (Ζαραφονίτου, 2004: 171).

Ένας άλλος φορέας είναι τα δικαστήρια. Συνδέεται άρρηκτα με τον φορέα της αστυνομίας, διότι η δραστηριότητα των δικαστηρίων εξαρτάται από την αστυνομική δράση και τις όποιες νομοθετικές παραβιάσεις γίνονται αρχικώς αντιληπτές κι εν συνεχεία, οι υπαίτιοι αυτών των παραβιάσεων -δηλαδή οι εγκληματίες- οδηγούνται ενώπιον της δικαιοσύνης για τη σε βάρος τους επιβολής της ανάλογης ποινής. Άξια αναφοράς είναι τα αποτελέσματα ερευνών που διεξήχθησαν, σχετικά με τη «στάση» των δικαστών αναφορικά με την αξιολόγηση των κείμενων διατάξεων και το έγκλημα. Προέκυψε ότι τα δικαστήρια αποφεύγουν τη ριζοσπαστική ερμηνεία μιας διάταξης, χωρίς ωστόσο να παραμένουν προσκολλημένοι στη γραμματική ερμηνεία του νόμου και παράλληλα επιχειρούν μέσω των αποφάσεων που εκδίδουν την ικανοποίηση του λαϊκού αισθήματος (Λαμπροπούλου, 1994: 184). Αναφέρεται χαρακτηριστικά δε ότι οι δικαστές, εντοπίζουν τις αιτίες της εγκληματικότητας στο κακό περιβάλλον, στον κακό χαρακτήρα και στην πιθανή χρήση ναρκωτικών από το δράστη, πεποιθήσεις που ταυτίζονται μ' εκείνες της κοινής γνώμης (ό.π.).

Ωστόσο ο εντοπισμός των αιτιών του εγκλήματος εκ μέρους των δικαστών, δεν αποτελεί διαδικασία που λαμβάνει χώρα σε ουδέτερο περιβάλλον και συχνά, μέσω της διαφθοράς αυτών, το ενδιαφέρον τους αποσπάται από σοβαρότερες μορφές εγκληματικότητας, π.χ. οργανωμένο έγκλημα και στρέφεται το ενδιαφέρον κι η αντίστοιχη αυστηροποίηση της στάσης τους προς τους δράστες της «κοινής» εγκληματικότητας (Κοσμάτος & Λαμπάκης, 2019: 186). Κατ' αυτόν τον τρόπο, στοχοποιούνται συγκεκριμένες μορφές εγκληματικότητας κι οι τιμωρητικές αντιδράσεις εκδηλώνονται σε βάρος δραστών εγκλημάτων που έχουν εκ των προτέρων προσδιοριστεί (Κοσμάτος & Λαμπάκης, 2019: 197).

Τέλος, ένας ακόμη φορέας, είναι το σωφρονιστικό σύστημα. Η λειτουργία του εκκινεί από το σημείο όπου επιβάλλεται σε βάρος κάποιου προσώπου στερητική της ελευθερίας του ποινή. Οι κατηγορούμενοι οδηγούνται στο εκάστοτε κατάστημα κράτησης, όπου εκτίουν την ποινή τους ως αυτή τους επιβλήθηκε βάσει της βαρύτητας της τελούμενης πράξης, αλλά και των λοιπών περιστάσεων του εγκλήματος κι οι λειτουργίες που επιτελεί περιλαμβάνουν τον περιορισμό της έκνομης συμπεριφοράς και τη σταθεροποίηση της σύννομης (Λαμπροπούλου, 1994: 259). Ως θεσμός, αποτελεί τον τρόπο με τον οποίο σε μια κοινωνία, έχει προσδιοριστεί η τιμωρία των εκάστοτε παραβατών (Λαμπροπούλου, 1994: 258). Θεωρείται δε αποτυχημένος θεσμός επειδή δεν κατάφερε να επιτύχει τους επιδιωκόμενους σκοπούς του, όμως παραμένει ένα ισχυρότατο μέσο ποινικής καταστολής (ό.π.). Σε κάθε περίπτωση όμως η ύπαρξη κι η λειτουργία το φορέων αυτών είναι δεδομένη, ανεξαρτήτως της ουσιαστικής ή μη συνεισφοράς τους στον περιορισμό της έκτασης του εγκληματικού φαινομένου.

4.3. Η επίδραση των φορέων άσκησης κοινωνικού ελέγχου στο χαρακτηρισμό μιας πράξης ως έγκλημα

Πέραν από την παράθεση των διαφόρων κοινωνικών φορέων άσκησης ελέγχου, τόσο σε τυπικό όσο και σε άτυπο επίπεδο, άξιος μνείας είναι κι ο παρεμβατικός ρόλος αυτών στη διαμόρφωση του εγκληματικού φαινομένου και στο ποιες συμπεριφορές εκλαμβάνονται ως εγκληματικές. Διότι οι φορείς αυτοί, δεν περιορίζονται μονάχα στην αποδοκιμασία ορισμένης μη αποδεκτής συμπεριφοράς, αλλά συντελούν και στον τρόπο ερμηνείας μιας συμπεριφοράς, ώστε να εκτιμηθεί αν χαίρει θετικής ή αρνητικής στάσης από την κοινωνία.

Αναφορικά με τους άτυπους φορείς, εκείνος ο φορέας που κρίνεται αναγκαίος να εστιάσουμε το ενδιαφέρον μας είναι τα ΜΜΕ, ενώ ήδη παραθέσαμε τους κυριότερους λόγους για τους οποίους θεωρούνται σημαντικά. Τα ΜΜΕ διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της κοινωνίας αναφορικά με τη διακινδύνευση, καθώς έχει διαπιστωθεί ότι η έμφαση που δίνουν σε συγκεκριμένες μορφές εγκλημάτων, συχνά ωθούν το κοινό να σχηματίσει μια υψηλότερη αίσθηση κινδύνου σε σχέση με τα προβαλλόμενα εγκλήματα (Καρύδης, 2010: 41). Τα ΜΜΕ συχνά,

προκειμένου να αυξήσουν τη δημοτικότητα τους, υπερτονίζουν το ζήτημα του εγκλήματος, ενισχύοντας τη σύννομη συμπεριφορά των νομοταγών πολιτών και βοηθώντας παράλληλα να ασκηθεί ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος (Λαμπροπούλου, 1994: 94). Με αυτήν την πρακτική, κατασκευάζονται εχθρικά είδωλα κι επιτυγχάνουν τον αποπροσανατολισμό του μέσου θεατή από σοβαρότερα προβλήματα, προβάλλοντας συγκεκριμένα εγκληματικά πρόσωπα και καταστάσεις (ό.π.).

Επιπρόσθετα, τα ΜΜΕ δεν προβάλλουν απλώς εγκληματογενή μηνύματα, αλλά εξειδικεύουν την αναφορά τους σε θέματα σχετικά με το έγκλημα, την επιβολή του νόμου και της ποινικής δικαιοσύνης. Κατ' αυτόν τον τρόπο, αποτελούν ένα τμήμα της διαδικασίας κατά την οποία επιχειρείται η κοινωνική και πολιτική προσέγγιση του εγκλήματος, καθώς επίσης κι ο προσδιορισμός της εγκληματικής συμπεριφοράς και της εγκληματικότητας (Θεολόγη, 2011: 36). Επιπρόσθετα, με τη συμβολή των ΜΜΕ δημιουργούνται κοινωνικά στερεότυπα, τα οποία από ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού γίνονται αντιληπτά ως λογικά σχήματα και με βάση αυτά οι κοινωνικοί ερμηνεύουν τα διάφορα φαινόμενα της πραγματικότητας, ένα εκ των οποίων είναι το έγκλημα (Κουρούση, 2016: 299).

Στα πλαίσια αυτής της γενικής λειτουργίας τους και των παραμέτρων που επηρεάζουν τον τρόπο δράσης τους και αναπαραγωγής κάποιας είδησης, εκτός από τις λοιπές συνέπειες που επιφέρουν, εγείρουν την πρόκληση ηθικών πανικών. Δηλαδή την έγερση έντονης ανησυχίας και φόβου έναντι ενός κοινωνικού φαινομένου ή μιας ομάδας που λαμβάνεται ως απειλή από το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο (Καρύδης, 2010: 50), σε επίπεδο δυσανάλογο σε σχέση με τις πραγματικές διαστάσεις του φαινομένου που μπορεί να εκδηλώνεται σε μια δεδομένη χρονική στιγμή. Εκείνος που αναφέρθηκε πρώτος στον όρο και τη σημασία των ηθικών πανικών, ήταν ο Cohen (Καρύδης, 2010: 42) και μέσω αυτών στρεβλώνεται ο τρόπος που προσλαμβάνεται ένα κοινωνικό συμβάν, το οποίο ακολουθείται από υπερβολική κοινωνική αντίδραση προς παρεκκλίνουσες συμπεριφορές και κοινωνικούς τύπους που διαφοροποιούνται ως προς τις επικρατούσες αξίες (Καρύδης, 2010: 43).

Ουσιαστικά δηλαδή, πρόκειται για μια υπερβολική αντίδραση ηθικιστικού χαρακτήρα εκφρασμένη από τους φορείς κοινωνικού ελέγχου, απέναντι σε συμπεριφορές ή επιλογές και στάσεις ζωής, που επί της ουσίας δεν προκαλούν κάποια κοινωνική βλάβη σε πραγματικά έννομα

αγαθά (Καρύδης, 2010: 43-44). Ως εκ τούτου, προκαλείται μια γενική αναστάτωση σε ηθικό επίπεδο, η οποία δεν οφείλεται σε φαντασιακές καταστάσεις, αλλά σε πραγματικές συναισθηματικές φορτίσεις που προκαλούνται εξαιτίας των ενδεχόμενων επισφαλών και συγκρουσιακών δομών (Βασιλαντωνοπούλου, 2015: 71).

Όσον αφορά τη συμβολή των τυπικών φορέων σχετικά με το σχηματισμό του εγκληματικού γίγνεσθαι, συμβάλλουν σε αυτόν (σχηματισμό) κυρίως όταν λειτουργούν με τρόπο επιλεκτικό. Ξεκινώντας από το φορέα της αστυνομίας, υποστηρίζεται ότι στα πλαίσια ρύθμισης της κοινωνικής ενσωμάτωσης και αποκλεισμού, αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα στην επιρροή της αναπαραγωγής ανισοτήτων μεταξύ των κοινωνιών και τον χαρακτηρισμό αυτών ως εγκληματίες (Βιδάλη, 2017: 64). Ακόμη, γίνεται αντιληπτό ότι η γνώση που αποκομίζει ο αστυνομικός σχετικά με την επικινδυνότητα και την παραβατικότητα, συνδέεται με τις «καθημερινές θεωρίες» που αφορούν την επικινδυνότητα (Λαμπροπούλου, 1994: 217). Σε αντιστοιχία με αυτόν το συνειδησιακό σχηματισμό, το ποια άτομα που χαρακτηρίζονται ως εγκληματίες, οφείλεται σε τέτοιες κοινότυπες θεωρίες σχετικά με την εγκληματικότητα και μέσω της αστυνομικής δράσης, κατασκευάζεται μια συγκεκριμένη πραγματικότητα που οδηγεί στο στιγματισμό αλλά και στις δυσμενείς διακρίσεις συγκεκριμένων ατόμων και ομάδων, τα οποία συνήθως ανήκουν στο κοινωνικό περιθώριο και στις χαμηλές βαθμίδες της κοινωνικής πυραμίδας (ό.π.).

Υποστηρίζεται επομένως ότι η αστυνομία λειτουργεί επιλεκτικά, έχοντας ως κύριο άξονα παράγοντες μη σχετικούς με την κείμενη νομοθεσία και μάλιστα, συχνά πέρα από τα όρια της διακριτικής ευχέρειας που διέπει τα καθήκοντά τους (Βιδάλη, 2017: 79). Η παράμετρος της επιλεκτικότητας βέβαια δεν αποτελεί ένα χαρακτηριστικό που γεννάται στο εσωτερικό της αστυνομίας, αλλά διαμορφώνεται μέσω του ακολουθούμενου προτύπου αστυνόμησης, το οποίο αντίστοιχα σχηματίζεται από την εκάστοτε κρατική εξουσία (ό.π.).

Ως εκ τούτου, η αστυνομική δράση στρέφεται προς συγκεκριμένες περιοχές, κατά συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων κι ερευνώντας μονάχα ορισμένους τύπους εγκλήματος, τυποποιώντας κατ' αυτόν τον τρόπο εγκληματογενείς περιοχές και κοινωνικές ομάδες με ροπή προς την εγκληματικότητα. Μια κατάσταση που «πλάθεται» ανεξάρτητα από τα εγκλήματα που τελούνται στην πραγματικότητα και τα αντικειμενικά επίπεδα εγκληματικότητας σε μια δεδομένη χρονική περίοδο (Βιδάλη, 2017: 80). Πρόκειται δηλαδή για μια διαδικασία – κοινωνική κατασκευή, μέσω

της οποίας η τέλεση έκνομων πράξεων συνδέεται με τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες (Βιδάλη, 2017: 82).

Όσον αφορά τα δικαστήρια και την απονομή δικαιοσύνης σε ποινικό επίπεδο, εκείνα επηρεάζουν τις πεποιθήσεις σχετικά με το έγκλημα, μέσω της ίδιας τους της λειτουργίας. Χαρακτηριστικό ζήτημα, οι περιπτώσεις εκείνες που αξιολογούν με διαφορετικό τρόπο όμοιες υποθέσεις (Βιδάλη, 2017: 83). Έτσι με αυτόν τον τρόπο, διακρίνονται οι κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες στο εσωτερικό μιας κοινωνίας και καθιερώνεται μια πρακτική άνισης μεταχείρισης των εκάστοτε κατηγορουμένων (ό.π.), καθώς οι ποινές που αφορούν τη στέρηση ελευθερίας του ατόμου επιβάλλονται συνήθως σε μη προνομιούχα και οικονομικά εξαθλιωμένα άτομα (Βιδάλη, 2017: 84).

Τέλος, το σωφρονιστικό σύστημα γενικότερα κι ειδικότερα οι φυλακές, είναι δομημένες κατά τέτοιο τρόπο ώστε να αναπαράγουν συνθήκες ανισότητας σε επίπεδο βιοτικό, οικονομικό και ασφάλειας (Βιδάλη, 2017: 85). Η ύπαρξη των φυλακών, καθώς κι ο καλλιεργούμενος στο κοινωνικό σύνολο φόβος, σε ό,τι αφορά τους εγκληματίες, συμβάλλει στη συντήρηση της διπολικότητας μεταξύ νομοταγών και μη νομοταγών πολιτών (Λαμπροπούλου, 1994: 267). Εν συνεχεία η παγίωση αυτής της κατάστασης συγκαλύπτει υπαρκτές κοινωνικές αντιθέσεις και ανισότητες (ό.π.), ενώ επίσης (σ. 268) δημιουργεί μια πλασματική ομοιογένεια μεταξύ των νομοταγών κοινωνιών (Λαμπροπούλου, 1994: 268).

Με αυτόν τον τρόπο επέρχεται ο διαχωρισμός ανάμεσα σε νομοταγείς πολίτες κι εγκληματίες και χάρη στον περιορισμό-αποκλεισμό των τελευταίων, αναπτύσσεται ένα αίσθημα αλληλεγγύης μεταξύ των νομοταγών πολιτών (ό.π.). Επομένως, μέσω της άνισης μεταχείρισης των ατόμων, από οποιονδήποτε κρατικό φορέα, παγιώνεται μια κατάσταση κατά την οποία συγκεκριμένα πρόσωπα συνδέονται με συγκεκριμένες συμπεριφορές κι αντίστοιχα το έγκλημα ως τελούμενη πράξη, εκφρασμένο από άτομα που ανήκουν σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες.

5. Το οικονομικό έγκλημα κι η θεσμική αντιμετώπισή του

Έχοντας επιχειρήσει τη μελέτη του ευρύτερου εγκληματικού φαινομένου, ως προς τον τρόπο που αυτό γίνεται αντιληπτό όχι μόνο σε επίπεδο κοινωνίας, αλλά και μέσω των αρμόδιων για τον περιορισμό του φορέων, καθώς επίσης και τη διαδικασία σχηματισμού του εν λόγω φαινομένου είτε εξαιτίας κοινωνικών παραγόντων, είτε εξαιτίας αναπτυσσόμενων θεωριών που επηρέασαν τον τρόπο αντίληψης του εγκληματικού φαινομένου και τα αίτια που εγείρουν την πρόκλησή του, το ενδιαφέρον μας στο παρόν κεφάλαιο θα εστιαστεί σε μια συγκεκριμένη εγκληματική κατηγορία: το οικονομικό έγκλημα.

Πρόκειται για μια ξεχωριστή κατηγορία εγκλημάτων, η οποία αναδύθηκε διαμέσου των μελετών του E. Sutherland σχετικά με τους εγκληματίες του λευκού κολάρου, ενώ τις τελευταίες δεκαετίες έχει αναπτυχθεί κι από την ποινική επιστήμη (Αλεξιάδης, 2010: 78). Όμως η συγκεκριμένη θεωρία, αντικατοπτρίζει μονάχα μια πτυχή του οικονομικού εγκλήματος το οποίο τείνει να διαφοροποιείται με την πάροδο του χρόνου, τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά (Μιχαλοπούλου, 2019: 333). Βέβαια επισημαίνεται ότι το οικονομικό έγκλημα δεν εμφανίστηκε τους τελευταίους αιώνες. Μια πρώιμη περίπτωση οικονομικού εγκλήματος, είναι εκείνη του Έλληνα εμπόρου Ηγέστρατου ο οποίος κατά το 300 π.Χ. δανείστηκε χρήματα με ενέχυρο το πλοίο και το εμπόρευσμά του κι επιδίωξε τον προσπορισμό οικονομικού οφέλους πράττοντας το εξής: κράτησε τα χρήματα που δανείστηκε, πούλησε το εμπόρευσμά του και το πλοίο του το βύθισε (Τζιάρος, 2022).

Η τέλεση ενός τέτοιου εγκλήματος, δηλαδή οικονομικού, από τον εκάστοτε δράστη, έχει ως στόχο την πραγμάτωση ευρείας έκτασης ωφελημάτων οικονομικής φύσεως· ένας στόχος που υλοποιείται στο χώρο της οικονομίας και δη της παραοικονομίας, καθώς και στα πλαίσια οικονομικών συναλλαγών (Αλεξιάδης, 2010: 83). Αποτελεί ένα είδος έκνομης συμπεριφοράς που δεν εκδηλώνεται από το δράστη μονάχα για την απόκτηση οικονομικού κεφαλαίου με τη στενή έννοια και δύναται να λάβει χώρα μέσα από τη μετατροπή του θετικού κοινωνικού «πολιτικού» αλλά και «πολιτισμικού» κεφαλαίου, σε «οικονομικό» θετικό κεφάλαιο και το αντίστροφο (Μιχαλοπούλου, 2019: 333). Ο Sutherland δε υποστήριξε ότι πρόκειται για εγκλήματα που παρουσιάζουν ενδιαφέρον, τόσο σε πολιτικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο μια παράμετρος που διαμορφώνεται

εξαιτίας της ιδιότητας των δραστών και των νομικών ζητημάτων που θέτουν εμπόδια στην δίωξη τους από τις αρμόδιες Αρχές (Ζησιάδης, 2001: 37).

Υπενθυμίζεται επίσης ότι ήδη παρατέθηκε η ιδιαιτερότητα που διέπει το έγκλημα ως ολότητα. Επομένως, αναπόφευκτα και μια εκ των πτυχών του, ήτοι το οικονομικό έγκλημα, διέπεται από αντίστοιχη ιδιαιτερότητα η οποία γίνεται εμφανής σε ποικίλα στάδια: από την προσπάθεια οριοθέτησής του ώστε να κατανοηθεί εν τέλει τι νοείται ως οικονομικό έγκλημα και τις πράξεις που εμπίπτουν στην οικονομική εγκληματικότητα, μέχρι και το στάδιο αντιμετώπισής του είτε σε επίπεδο κοινωνικής αντίδρασης, είτε σε επίπεδο ποινικής καταστολής με σημαντικότερα κριτήρια, τα επιμέρους γνωρίσματα των οικονομικών εγκληματιών και τις πεποιθήσεις που επικρατούν γύρω από το οικονομικό έγκλημα. Τέτοιες επιμέρους περιστάσεις και στοιχεία πράξεων που παραπέμπουν σε παράνομες δραστηριότητες αυτής της μορφής, θα επιχειρήσουμε να εξετάσουμε ευθύς αμέσως.

5.1. Έννοια του οικονομικού εγκλήματος

Επιδιώκοντας την κατανόηση του εν λόγω εγκληματικού μορφώματος, προτού προβούμε σε οτιδήποτε άλλο, απαραίτητο είναι να παραθέσουμε το τι ορίζεται ως οικονομικό έγκλημα. Εντούτοις, επιδιώκοντας το εν λόγω εγχείρημα, αυτομάτως ερχόμαστε αντιμέτωποι με τη δυσχέρεια που αποτελεί τροχοπέδη για τον ακριβή προσδιορισμό του οικονομικού εγκλήματος, η οποία κατά κύριο λόγο πηγάζει από την αμφισημία του εν λόγω όρου (Μιχαλοπούλου, 2019: 343). Απότοκος αυτού, είναι να υφίστανται γενικότερες ασάφειες και προβληματισμοί σχετικά με τα συγκεκριμένα εγκλήματα, καθώς και σε ό,τι αφορά την περαιτέρω κατηγοριοποίησή τους (Βιδάλη, 2017: 135).

Στον όρο οικονομικό έγκλημα, περικλείονται διαφορετικές περιπτώσεις αδικημάτων ή συμπεριφορών, οι οποίες μάλιστα από δικαιοδοσία σε δικαιοδοσία δεν παραμένουν αμετάβλητες (Μιχαλοπούλου, 2018: 306). Έτσι αποτελεί έναν όρο που δύναται να περιλαμβάνει, υπό ευρεία έννοια, τα λεγόμενα εγκλήματα του «λευκού περιλαιμίου» και των ισχυρών, αλλά και εγκλήματα όπως τα εμπορικά, τα επιχειρηματικά, εταιρικά εγκλήματα, τα εγκλήματα εξουσίας, τα εγκλήματα

του χρηματοπιστωτικού τομέα, το ξέπλυμα μαύρου χρήματος, τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας και τον αθέμιτο ανταγωνισμό (Μιχαλοπούλου, 2019: 343).

Ένας σαφής, περιεκτικός κι εν πάση περιπτώσει ευρέως αναγνωρισμένος και δεσμευτικός ορισμός της έννοιας του οικονομικού εγκλήματος δεν υφίσταται, ούτε στον ελληνικό ούτε στον διεθνή χώρο (Πιτσελά, 2010: 85). Ποιες έκνομες συμπεριφορές εντάσσονται στα όρια του οικονομικού εγκλήματος, αποτελεί ένα ζήτημα που τίθεται υπό αμφισβήτηση, προβληματισμός που υφίσταται και για το ζήτημα διαχωρισμού του οικονομικού εγκλήματος από παρεμφερείς κατηγορίες εγκλημάτων, όπως τα επαγγελματικά εγκλήματα ή τα εγκλήματα των επιχειρήσεων (ό.π.).

Ως αποτέλεσμα, επιδιώκεται η οριοθέτηση των οικονομικών εγκλημάτων, διαμέσου της περαιτέρω θέσπισης νομικών διατάξεων που προβλέπουν ποινικές κυρώσεις για τέλεση οικονομικών αδικημάτων. Μια πρακτική η οποία εν τέλει αποδεικνύεται αναποτελεσματική, επειδή όσα νομοθετήματα θεσπίζονται περιέχουν ασαφείς διατάξεις που περιλαμβάνουν ανακριβείς και αυθαίρετους όρους (Βασιλαντωνοπούλου, 2019: 256). Επομένως, ο υπερβάλλον ζήλος που επιδεικνύεται στην ποινική τυποποίηση της οικονομικής εγκληματικότητας, εκ μέρους του νομοθέτη, δεν επιλύει το πρόβλημα σαφήνειας του ορισμού των οικονομικών αδικημάτων, αλλά το διογκώνει (Βασιλαντωνοπούλου, 2019: 256-257). Σύμφωνα με έναν ορισμό των οικονομικών εγκλημάτων που τυγχάνει αρκετά ευρείας αποδοχής, πρόκειται για εγκλήματα που τελούνται στο πλαίσιο μιας πραγματικής ή απατηλής οικονομικής δραστηριότητας, βλάπτουν ή έστω εκθέτουν σε κίνδυνο όχι μόνο ένα συγκεκριμένο άτομο, αλλά ολόκληρη την οικονομική ζωή ή το κοινωνικό σύνολο και τα οποία προκειμένου να εξιχνιαστούν, απαιτούνται εξειδικευμένες γνώσεις που συνδέονται με την κοινωνική ζωή (Πιτσελά, 2010: 75).

Σε γενικό επίπεδο όμως, η οριοθέτηση της έννοιας του οικονομικού εγκλήματος αποτελεί μια δυσχερή διαδικασία και για έναν ακόμη λόγο. Αποτελεί διαφορετικής μορφής έγκλημα σε σχέση με ένα έγκλημα που έχει απλώς οικονομικό περιεχόμενο ή έστω με κάποια σημασία οικονομικής φύσεως, όπως φερ' ειπείν τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας ή κατά περιουσιακών δικαιών τα οποία δεν αποτελούν οικονομικά εγκλήματα (Ζησιάδης, 2001: 33). Επίσης το οικονομικό έγκλημα, διαφοροποιείται από εκείνα (εγκλήματα) που έχουν μεν οικονομικό περιεχόμενο, αλλά βλάπτεται άλλο έννομο αγαθό -μη οικονομικό- κι ας έχουν τέτοιο περιεχόμενο (ό.π.).

Υπό ευρεία έννοια, το οικονομικό έγκλημα κινείται σε ένα οικονομικό περιβάλλον (Ζησιάδης, 2001: 34). Ουσιώδες στοιχείο που χαρακτηρίζει τα εγκλήματα αυτού του είδους ωστόσο, δεν είναι ότι τελούνται σε ένα οικονομικό περιβάλλον, διότι σε ένα τέτοιο περιβάλλον κινείται γενικώς κι ένα έγκλημα με οικονομικό περιεχόμενο (Ζησιάδης, 2001: 35). Τουναντίον, πρόκειται για εγκλήματα στα οποία ο δράστης εκμεταλλεύεται τους διάφορους μηχανισμούς και τις αδυναμίες του οικονομικού συστήματος, μια παράμετρος που αποτελεί ειδικότερη έκφανση του οικονομικού περιβάλλοντος (ό.π.).

Ένας άλλος προσδιορισμός του οικονομικού εγκλήματος, είναι εκείνος που το ταυτίζει με μια αθέμιτη δραστηριότητα που τελείται μέσω των επιχειρήσεων ή/και μέσω αυτής της δραστηριότητας, επέρχεται η προσβολή της εύρυθμης λειτουργίας της οικονομίας ή λειτουργικά σημαντικών κλάδων και θεσμών της (Κουράκης, 2007: 57). Κατά συνέπεια, γίνεται αντιληπτό ότι δεν αναφερόμαστε σε ένα φαινόμενο που η οριοθέτηση κι ο προσδιορισμός του τυγχάνουν καθολικής αποδοχής κι επιδιώκεται απλώς η κατά προσέγγιση εννοιολόγησή του. Ως εκ τούτου, δημιουργείται κενό και ασάφεια σχετικά με το ποια είναι εκείνη η πράξη που αξίζει να τιμωρηθεί (Μιχαλοπούλου, 2018: 311). Άρα εμφανίζεται ότι ο προσδιορισμός του οικονομικού εγκλήματος, αποτελεί πολυδαίδαλη διαδικασία κι οι διάφορες απόπειρες οριοθέτησής του λαμβάνουν υπόψη το περιβάλλον που εκδηλώνεται και τους εγκυμονούντες από την τέλεση του κινδύνους.

5.2. Μορφές του οικονομικού εγκλήματος κι επιμέρους γνωρίσματά του

Το οικονομικό έγκλημα δεν αποτελεί μονοδιάστατο φαινόμενο (Τζιάρος, 2022) κι έχει παρεμβατικό ρόλο στον κύκλο της οικονομίας και του ελεύθερου ανταγωνισμού (Βιδάλη, 2017: 130). Εγκλήματα αυτού του είδους, συχνά είναι κρυμμένα στις κατηγορίες που εμπίπτουν και τα εγκλήματα κατά της περιουσίας (Πιτσελά, 2010: 74). Σημειώνεται δε ότι στην επίσημη καταγραφή τους από τις αστυνομικές και δικαστικές Αρχές, τα οικονομικά εγκλήματα δεν διαφοροποιούνται ως αυτοτελή εγκληματική κατηγορία, γεγονός που θέτει εμπόδια στην αξιολόγηση της έκτασης, φύσης και εξέλιξης των βεβαιωμένων οικονομικών εγκλημάτων (ό.π.).

Ουσιαστικά πρόκειται για εγκλήματα του προσαρμοσμένου κοινωνικο-οικονομικά ενεργού πληθυσμού μιας χώρας κατά την άσκηση μιας επαγγελματικής δραστηριότητας και τα οποία

δύνανται επιφέρουν επιπτώσεις στο ευρύτερο οικονομικό σύστημα και συνήθως τελούνται σε βάρος κάποιας οικονομικής επιχείρησης ή μέσω αυτής (Πιτσελά, 2010: 75). Στα πλαίσια μιας συμπεριφοράς όπως αυτή, που φέρει δηλαδή τα στοιχεία ενός οικονομικού εγκλήματος, προκαλείται η προσβολή όχι μεμονωμένων αλλά υπερατομικών εννόμων αγαθών που εντάσσονται στην οικονομική ζωή μιας κοινωνίας (Πιτσελά, 2010: 78). Αυτή είναι κι η βασική αιτία που καθιστά την οικονομική εγκληματικότητα ιδιαίτερα επιβλαβή. Επειδή, εξαιτίας αυτής είναι δυνατόν να επέλθει βλάβη ευρείας έκτασης, όχι τόσο λόγω του μεγέθους της βλάβης, όσο του πλήθους των ατόμων που μπορεί να θιγούν, από μια δραστηριότητα όπως αυτή (Αλεξιάδης, 2010: 83).

Έκνομες δραστηριότητες που εντάσσονται σ' αυτό το πλαίσιο, χαρακτηρίζονται από τρία (3) εμφανή στοιχεία: α) τη μικρή «ορατότητά» τους, διότι αποτελούν εγκλήματα χωρίς εμφανείς δράστες, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται η εξιχνίασή τους, β) τον εξανεμισμό της ιδιότητας του θύματος, καθώς όπως αναφέρθηκε από μια τέτοια συμπεριφορά πλήττεται μεγάλος αριθμός ατόμων ο οποίος ωστόσο είναι απροσδιόριστος, τόσο αριθμητικά, όσο και ονομαστικά (ποια συγκεκριμένα πρόσωπα δηλαδή φυσικά ή νομικά πλήττονται) και γ) το γεγονός ότι η τέλεση ενός οικονομικού εγκλήματος υποδηλώνει την κατάχρηση εμπιστοσύνης και εξουσίας (Πιτσελά, 2010: 78). Συν τοις άλλοις, πρόκειται για εγκλήματα που προκαλούν υψηλό κοινωνικό κόστος και συντελούν στη διάσπαση της συνοχής του κοινωνικού συνόλου (Πιτσελά, 2010: 198). Ακόμη τα οικονομικά εγκλήματα, αποτελούν εκφάνσεις που ταυτίζονται με συμπεριφορές ατόμων που ανήκουν στα μεσαία ή ανώτερα κοινωνικά στρώματα κι όχι με πράξεις κοινωνικά κατώτερων ατόμων, καθώς οι δραστηριότητες αυτών συνδέονται πράξεις υποδεέστερου οικονομικού χαρακτήρα και οφέλους (Δασκαλάκης, 1985: 65).

Στα οικονομικά εγκλήματα γενικότερα, εντάσσονται ποικίλες μορφές πράξεων. Περιλαμβάνονται πράξεις ενός ευρύτερου πλαισίου, καθώς αφορά μεν ένα σύνολο συμπεριφορών που προβλέπονται σε διάφορες ποινικές διατάξεις, αλλά επίσης και συμπεριφορές που υφίστανται εντός κι εκτός του γενικότερου πεδίου της έννομης τάξης (Μιχαλοπούλου, 2018: 312). Συγκεκριμένα, πρόκειται για πράξεις που στρέφονται εναντίον της περιουσίας οι οποίες περιέρχονται στον Ποινικό Κώδικα και ιδιαίτερα κατά των περιουσιακών δικαιών, πράξεις που αξιολογούνται ως αξιόποινες με σκοπό τη «θωράκιση» της καλής λειτουργίας της οικονομίας ή εν γένει σημαντικών κλάδων και θεσμών αυτής, καθώς και όσες προβλέπονται από ειδικούς ποινικούς νόμους και δίχως να εντάσσονται

σε άμεσους οικονομικούς στόχους απευθύνονται αρχικώς σε συγκεκριμένο κύκλο προσώπων που αναπτύσσουν δραστηριότητες οικονομικής φύσεως (Κουράκης, 2007: 36-37).

Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στην εξεταζόμενη εγκληματική κατηγορία, εμπίπτουν εγκλήματα όπως η απάτη, η δωροδοκία και η διαφθορά, το ξέπλυμα χρήματος, το ηλεκτρονικό έγκλημα, η φοροδιαφυγή και το περιβαλλοντικό έγκλημα (Τζιάρος, 2022). Αναμφίβολα δηλαδή, προκύπτει ότι το οικονομικό έγκλημα αποτελεί ξεχωριστό τομέα παράνομων πράξεων οι οποίες επιφέρουν δυσμενείς συνέπειες στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο και πρόκειται για εγκλήματα που δεν έχουν ουδεμία σχέση με τη λεγόμενη «κοινή» εγκληματικότητα.

5.3. Σκιαγράφηση προτύπου των δραστών τέλεσης οικονομικών εγκλημάτων

Σε θεωρητικό επίπεδο, ένα οικονομικό έγκλημα μπορεί να τελέσει οποιοσδήποτε, ή άλλως λεγόμενα «όποιος» που αναγράφεται και στην αντικειμενική υπόσταση των τιμωρούμενων από ποινικές διατάξεις συμπεριφορών (Ζησιάδης, 2001: 37). Πρακτικά ωστόσο, ένα τέτοιο έγκλημα δύναται να τελεστεί όχι μόνο από μια εξωτερικευμένη ανθρώπινη συμπεριφορά αυτή καθ' αυτή, αλλά και από μια επιχείρηση που λειτουργεί με τη μορφή νομικού προσώπου, ως επί το πλείστον με τη μορφή ανωνύμων εταιρειών ή εταιρειών περιορισμένης ευθύνης, καθώς οι επιχειρήσεις έχουν τη δυνατότητα να εκμεταλλευτούν περισσότερο τους μηχανισμούς του οικονομικού συστήματος (ό.π.). Η επίδραση του ανθρώπινου παράγοντα εξάλλου υφίσταται και σε αυτήν την περίπτωση, καθώς οι επιχειρήσεις αποτελούν νομικά πρόσωπα που στελεχώνονται και διοικούνται από ανθρώπινο δυναμικό, το οποίο κι ευθύνεται για την τέλεση έκνομων πράξεων από την πλευρά της επιχείρησης (Κωστάρας, 2008: 336).

Όσον αφορά τα φυσικά πρόσωπα που διαπράττουν οικονομικά εγκλήματα και τα χαρακτηριστικά αυτών, από τις περιπτώσεις που μελετώνται ή που έχουν εξιχνιαστεί, προκύπτει ότι πρόκειται για άτομα ανδρικού φύλου, γηγενείς, όντες έγγαμοι, υψηλού μορφωτικού επιπέδου κι εργάζονται ως ελεύθεροι επαγγελματίες, ασχολούμενοι κυρίως με το εμπόριο (Πιτσελά, 2010: 193)· ένεκα αυτής της επαγγελματικής ιδιότητας, αποκτούν εξειδικευμένες γνώσεις και περαιτέρω δεξιότητες σε

οικονομικές δραστηριότητες, γεγονός που εκμεταλλεύονται για τη διάπραξη εγκλημάτων αυτού του είδους (Πιτσελά, 2010: 194).

Ακόμη, στα πλαίσια διαμόρφωσης αυτών των ικανοτήτων τους, αναπτύσσουν δεσμούς με πρόσωπα όμοιων χαρακτηριστικών και συμφερόντων, ώστε να ανταλλάζουν πληροφορίες γνώσεις και μέσω της εν γένει σχέσης τους να επιτυγχάνουν τους στόχους τους (Ruggiero, 2017: 220). Παρατηρείται συνεπώς, ότι φέρουν χαρακτηριστικά διαφορετικά μ' εκείνα των δραστών εγκλημάτων του δρόμου (ό.π.). Ως εκ τούτου και διακρινόμενοι για τα εν λόγω χαρακτηριστικά τους, αποτελούν κοινωνικά ενεργά πρόσωπα και διαπράττουν τα εκάστοτε εγκλήματα στα πλαίσια άσκησης της επαγγελματικής δραστηριότητας τους (Πιτσελά, 2010: 194-195). Παράλληλα, η επίτευξη των στόχων που έχουν τεθεί επέρχεται και χάρη στην αξιοποίηση εκ μέρους των δραστών, διαφόρων συγκυριών που υφίστανται στο εσωτερικό της κοινωνίας, σε επίπεδο οικονομικό, ιστορικό ή και συγκυριακό (Μιχαλοπούλου, 2019: 336).

Άτομα επομένως που τελούν τέτοιου είδους έκνομες πράξεις, εμφανίζεται ότι δεν φέρουν οντολογικές παθογένειες (Βιδάλη, 2008). Πρεσβεύουν ουσιαστικά ένα «μέσο συνेतό» κοινωνό, πρεσβεύουν το ίδιο σύστημα αξιών που αντιπροσωπεύει και την υπόλοιπη κοινωνία κι η έκνομη δράση τους είναι προϊόν αυτόβουλης σκέψης κι πράξης (Πιτσελά, 2010: 195). Πρόκειται για πρόσωπα των οποίων η συνέχιση της δράσης είναι εφικτή, χάρη και στην οικονομική ευρωστία που τους χαρακτηρίζει, καθώς έχουν τη δυνατότητα να προσφεύγουν σε νομικούς συμβούλους.

Επομένως, ελέω της μεγάλης έκτασης των συμφερόντων τους, η διαφύλαξη των οποίων επιδιώκεται μέσω των παράνομων δραστηριοτήτων που αναπτύσσουν, στοχεύουν στα εκάστοτε νομοθετικά κενά, αποφεύγοντας την άμεση παραβίαση της κείμενης νομοθεσίας (Κουράκης, 2007: 278) και ταυτόχρονα διαφυλάσσοντας το σύννομο χαρακτήρα της εν γένει στάσης τους. Άρα, παρατηρείται ότι ο δράστης ενός οικονομικού εγκλήματος συνειδητά εκδηλώνει την παράνομη συμπεριφορά του, αποσκοπώντας στον προσπορισμό συγκεκριμένων ωφελημάτων.

5.4. Ποια η στάση της έννομης τάξης και των κρατικών μηχανισμών

Ενδιαφέρον παρουσιάζει όμως κι η αντίδραση του νομοθέτη απέναντι σε τέτοιας μορφής αθέμιτες δραστηριότητες, αλλά και των Αρχών που επιφορτίζονται τον εντοπισμό και τη δίωξη των παράνομων δραστηριοτήτων στο εσωτερικό μιας κοινωνίας. Παρατέθηκαν ήδη οι δυσχέρειες που υπάρχουν, αναφορικά με τον σαφή προσδιορισμό του οικονομικού εγκλήματος. Οι δυσχέρειες αυτές όμως επιφέρουν και παρεπόμενες συνέπειες, καθώς η αδυναμία ακριβούς ορισμού, προκαλεί την αδυναμία ρύθμισης και ελέγχου πολλών μορφών δράσεων που εντάσσονται στην οικονομική εγκληματικότητα (Μιχαλοπούλου, 2018: 314).

Ακόμη, η ανεπαρκής τυποποίηση αυτών των εγκλημάτων, σε νομικό επίπεδο, οφείλεται στην εφευρετική δράση εκ μέρους των δραστών, οι οποίοι διαρκώς εναλλάσσουν και προσαρμόζουν τη συμπεριφορά τους. Την παράμετρο αυτή ο νομοθέτης επιχειρεί με τρόπο αναποτελεσματικό να περιορίσει μέσω της θέσπισης νομοθετημάτων που περιλαμβάνουν αόριστες διατάξεις, με αποτέλεσμα συμπεριφορές που θα έπρεπε να εκλαμβάνονται ως αξιόποινες, εν τέλει να παραμένουν ατιμώρητες (Ζησιάδης, 2001: 54-55). Γίνεται αντιληπτό ακόμη ότι οι διάφορες διατάξεις που προβλέπουν κυρώσεις για τα τελούμενα οικονομικά εγκλήματα, παραμένουν μονάχα σε θεωρητικό επίπεδο, δίχως να επιβάλλονται οι σχετικές κυρώσεις σε βάρος των εκάστοτε δραστών (Δασκαλάκης, 1985: 70). Επίσης, μέσω της γενικότερης κείμενης νομοθεσίας αδικήματα που εμπίπτουν στην οικονομική εγκληματικότητα, ουσιαστικά παρουσιάζονται ως διαφορετική μορφή συμπεριφοράς σε σχέση με την εγκληματικότητα υπό ευρεία έννοια, γεγονός που στοχεύει στη διαφοροποιημένη-ηπιότερη ποινική μεταχείριση των οικονομικών εγκληματιών, οι οποίοι συνήθως αποφεύγουν τον κοινωνικό στιγματισμό και διευκολύνονται στη συνέχιση της δράσης τους (Δασκαλάκης, 1985: 71).

Συνήθως, για αδικήματα που εντάσσονται στο μελετώμενο πλαίσιο, προβλέπονται διοικητικές κυρώσεις, δηλαδή χρηματικά πρόστιμα χωρίς την επιπρόσθετη ποινή του κοινωνικού στίγματος (Sutherland, 1944: 136). Μάλιστα, σε αρκετές περιπτώσεις συνειδητά ακολουθείται αυτή η τακτική καθώς έχει υποστηριχθεί ότι το να αποδοθεί ο εγκληματικός χαρακτήρας ακόμη και σε μη θεμιτές οικονομικές δραστηριότητες, αποτελεί μια διαδικασία ικανή να αποβεί βλαπτική για την ελεύθερη οικονομία (Αλοσκόφης, 2019: 105).

Πέραν αυτών των παραμέτρων, οι οικονομικοί εγκληματίες χαίρουν ηπιότερης αντιμετώπισης από τους αρμόδιους ελεγκτικούς φορείς, καθώς τα τελούμενα εγκλήματα από μέρος των δραστών, δεν αντιβαίνουν στις εσωτερικές πεποιθήσεις των αρμόδιων οργάνων (Κουράκης, 2007: 246). Αυτό οφείλεται στο στοιχείο της πολιτισμικής ομοιογένειας που χαρακτηρίζει τα πρόσωπα που είναι αρμόδια για τη θέσπιση κι επιβολή του νόμου αντίστοιχα, με τους εγκληματίες αυτής της κατηγορίας (Sutherland, 1944: 137). Ως εκ τούτου δεν τους θεωρούν εγκληματίες και δεν στρέφονται σε βάρος εκείνων και των πράξεων τους (ό.π.).

Ακόμη, καίριας σημασίας αποδεικνύεται κι η δυνατότητα των δραστών τέτοιων εγκλημάτων, λόγω της κοινωνικής τους θέσης και της οικονομικής τους ισχύος, να χειραγωγούν τη δράση των Αρχών και να την προσανατολίζουν στον έλεγχο διαφορετικού τύπου συμπεριφορών (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 71). Κάτι τέτοιο βέβαια γίνεται εμφανές κι από τη διαφοροποιημένη αντεγκληματική πολιτική που ακολουθείται, ακόμη και για όμοιες εγκληματικές περιπτώσεις (Βιδάλη, 2017: 163), ενώ χάρη στα ως άνω προτερήματα της ισχύος τους αναπόφευκτα αναπτύσσουν στενές σχέσεις με εκπροσώπους των δικαστικών Αρχών επιτυγχάνοντας την ευνοϊκή μεταχείρισή τους (Bezlon & Gounev, 2012: 52).

Εξάλλου, η αντεγκληματική πολιτική γενικότερα κι η εφαρμογή των μέτρων αντιμετώπισης των εγκλημάτων ειδικότερα, συνιστούν πολιτικά ζητήματα και δη επιλογές της εκάστοτε κυβέρνησης (Βιδάλη, 2017: 14). Ελέω λοιπόν της ελλιπούς χρηματοδότησης των πολιτικών κομμάτων, η εκάστοτε κυβέρνηση συχνά επιδιώκει την εξυπηρέτηση συγκεκριμένων συμφερόντων συγκεκριμένων ατόμων ή ομάδων, με αντάλλαγμα τη λήψη χρημάτων, τα οποία έχουν ανάγκη για την προετοιμασία των προεκλογικών τους εκστρατειών (Bezlon & Gounev, 2012: 34). Μέσω αυτής της σχέσης, αναπτύσσεται η αμοιβαία εξυπηρέτηση συμφερόντων και συγκεκριμένα, διαμορφώνεται μια συμβίωση μεταξύ επιβολών και παραβατών του νόμου (κρατικοί φορείς και οικονομικοί εγκληματίες αντίστοιχα), μια κατάσταση που ανταποκρίνεται πλήρως στα όσα υποστήριξε ο Chambliss για τη συμβιωτική σχέση νομιμότητας και παρανομίας (Chambliss, 2004: 243).

Απότοκος αυτής της κατάστασης, είναι η εμφανώς δυσανάλογη άσκηση ποινικής δίωξης κι αντίστοιχα επιβολής ποινικής κύρωσης στους δράστες, σε σχέση με τον πραγματικό αριθμό των τελούμενων οικονομικών εγκλημάτων (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 143). Σε αντιδιαστολή με

αυτήν την προς διαμόρφωση κατάσταση, οι δράστες των εγκλημάτων δρόμου έλκουν την προσοχή των ποινικοκατασταλτικών μηχανισμών, καθώς οι πράξεις τους προβάλλονται περισσότερο από τα ΜΜΕ κι εγείρουν εντονότερες αντιδράσεις και κατά συνέπεια, τυγχάνουν αυστηρότερης μεταχείρισης σε σύγκριση με τους λοιπούς εγκληματίες (Αλοσκόφης, 2019: 89).

Άλλωστε, ακόμη κι όταν οι οικονομικοί εγκληματίες οδηγούνται ενώπιον της δικαιοσύνης, είθισται να μην επιβάλλονται σε βάρος τους ποινές στερητικές της ελευθερίας, διότι οι δικαστές συνήθως εκτιμούν ότι οι συνέπειες εγκλεισμού των δραστών οικονομικών αδικημάτων σε κάποιο σωφρονιστικό κατάστημα, θα είναι κατά πολύ δυσμενέστερες σε σχέση με τα τελούμενα αδικήματα (Κασάπογλου, 2018: 688). Επομένως, η θέσπιση κείμενων διατάξεων κι η λειτουργία φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου δεν στοχεύουν στην αδιάκριτη καταπολέμηση της εγκληματικότητας, αλλά υφίστανται και δρουν με συγκεκριμένο τρόπο στα πλαίσια της κοινωνικής λειτουργίας.

5.5. Ποια η στάση του κοινωνικού συνόλου

Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει η αντίδραση του κοινωνικού συνόλου απέναντι στην τέλεση οικονομικών εγκλημάτων. Το κοινό έχει την τάση να αντιμετωπίζει με ηπιότερο τρόπο τα «τυπικά» περιουσιακά εγκλήματα και με αυστηρότερο τρόπο τα εγκλήματα που έχουν αμιγώς οικονομικό χαρακτήρα (Κουράκης, 2007: 155). Ειδικότερα τα τελευταία χρόνια και σε ό,τι αφορά τη χώρα μας, το ενδιαφέρον του κοινού για την τέλεση οικονομικών αδικημάτων φαίνεται να είναι ιδιαίτερα αυξημένο, εξαιτίας της άσχημης οικονομικής κατάστασης στην οποία έχει επέλθει η ελληνική κοινωνία, μια παράμετρος που έχει συμβάλλει ιδιαίτερα στην αύξηση του αριθμού των περιπτώσεων άσκησης ποινικής δίωξης σε βάρος εγκλημάτων αυτού του είδους (Μιχαλοπούλου, 2018: 308). Συν τοις άλλοις, η δυσχερής οικονομική κατάσταση που διαμορφώθηκε στην ελληνική κοινωνία, ώθησε στην διεύρυνση της ποινικοποίησης ποικίλων πράξεων, πολλές εκ των οποίων αποτελούν εκφάνσεις συμπεριφορών της πλειοψηφίας του κοινωνικού συνόλου (Κοσμάτος & Λαμπάκης, 2019: 198). Έτσι, ακόμη κι ένα πρόσωπο που μέχρι πρότινος πληρούσε τα στοιχεία ενός «μέσου» συνετού κοινωνού, πλέον χαρακτηρίζεται ως εγκληματίας (ό.π.).

Επιπρόσθετα, η αντίληψη για τη σοβαρότητα τέτοιων εγκλημάτων διαμορφώνεται και με βάση άλλους παράγοντες. Ένας εξ αυτών, είναι η επαγγελματική δραστηριότητα του δράστη καθώς έχει διαπιστωθεί ότι όσον αφορά τα εξεταζόμενα εγκλήματα, η κοινωνική αποδοκιμασία εντείνεται τις περιπτώσεις εκείνες όπου οι δράστες προέρχονται από την εργατική τάξη (Κουράκης, 2007: 170). Ένα άλλο ζήτημα θέτει το μορφωτικό επίπεδο του δράστη, καθώς η αποδοκιμασία που εκδηλώνει το κοινωνικό σύνολο είναι δυσανάλογη σε σχέση με τη μόρφωση του εκάστοτε εγκληματία: δηλαδή όσο πιο χαμηλό το μορφωτικό του επίπεδο, τόσο πιο έντονη είναι η αποδοκιμασία (Κουράκης, 2007: 171). Άλλωστε καίριο ρόλο διαδραματίζει κι η λειτουργία των ΜΜΕ, η σημασία των οποίων για το σχηματισμό του εγκληματικού φαινομένου έχει ήδη αναλυθεί, καθώς εκείνα προβάλλουν κυρίως εγκλήματα που τελούνται από κοινωνικά περιθωριοποιημένες ομάδες και δείχνουν ελάχιστο ενδιαφέρον για την εν λόγω εγκληματική κατηγορία (Αλοσκόφης, 2019: 88).

Το κοινό φαίνεται να εκδηλώνει την έντονη αντίδραση του απέναντι σε τελούμενα οικονομικά εγκλήματα, όταν από εκείνα είναι δυνατό να επέλθει ψυχική «ταύτιση» με την κατάσταση στην οποία επήλθε το εκάστοτε θύμα και φόβο για τους κινδύνους που ελλοχεύουν οι τελούμενες παραβάσεις ή στις περιπτώσεις εκείνες όπου οι «θεμελιώδεις θέσεις» των μελών της κοινωνίας εξωτερικεύουν το κριτικό τους πνεύμα και την πίστη τους στις παραδοσιακές ηθικές ιδέες (Κουράκης, 2007: 246). Κατά κύριο λόγο βέβαια, παρά το ιδιαίτερα υψηλό κόστος, σε οικονομικό επίπεδο, που προκαλεί η οικονομική εγκληματικότητα σε σχέση με την «κοινή» εγκληματικότητα οι παθόντες αυτών των εγκλημάτων δεν τυγχάνουν ιδιαίτερης προσοχής (Πιτσελά, 2010: 198).

Συχνά δε, παρατηρείται το φαινόμενο της μη καταγγελίας των τελούμενων οικονομικών εγκλημάτων από τα εκάστοτε θύματα στις αρμόδιες Αρχές, καθώς εκείνα συχνά πυκνά αγνοούν τη θυματοποίηση τους ή φοβούνται να καταγγείλουν την έκνομη πράξη ή κρίνουν ότι αδυνατούν να αντιδικήσουν με το δράστη του εγκλήματος, είτε πρόκειται για φυσικό, είτε για νομικό πρόσωπο (Αλοσκόφης, 2019: 106-107), καθώς ειδικά όσον αφορά τα νομικά πρόσωπα αναφέρθηκε ότι συνήθως πρόκειται για επιχειρήσεις με ευρεία οικονομική δραστηριότητα. Όποιες όμως κι αν είναι οι πραγματικές αιτίες, εκείνο που παρατηρείται είναι ότι η κοινωνική αντίδραση δεν είναι όμοια για όποιο έγκλημα κι αν τελεστεί και τείνει να διαφοροποιείται.

Επίλογος

Δίχως καμιά αμφιβολία, το έγκλημα αποτελεί ένα ιδιαίτερο κοινωνικό φαινόμενο. Τούτο καθίσταται σαφές, όχι μόνο από την εξέτασή των επιμέρους χαρακτηριστικών του, αλλά κι από το γεγονός ότι δεν παραμένει αμετάβλητο σε σχέση με τις διάφορες μεταβολές που λαμβάνουν χώρα στα πλαίσια της λειτουργίας μιας κοινωνίας, η οποία όχι μόνο διαφοροποιείται και μεταβάλλει τις ανάγκες των κοινωνιών, αλλά ταυτόχρονα διαφοροποιεί και τις πεποιθήσεις αυτών γύρω από διάφορα ζητήματα, ένα εκ των οποίων και το εγκληματικό φαινόμενο. Εξάλλου, το γεγονός και μόνο της μη καθολικής αποδοχής κάποιας εκ των εννοιών που του έχουν αποδοθεί αρκεί για να επαληθεύσει τον ως άνω ισχυρισμό.

Βέβαια, η διαφοροποίηση αυτή δεν αποτελεί μια ουδετεροποιημένη διαδικασία. Τουναντίον, επηρεάζεται από την ύπαρξη και δράση διαφόρων κοινωνικών φορέων, ιδίως σε επίπεδο άσκησης ελέγχου, αλλά και από τη δυνατότητα που έχουν συνήθως τα μέλη της άρχουσας κοινωνικής τάξης να επηρεάζουν ορισμένες διαδικασίες, όπως για παράδειγμα τη διαδικασία ποινικής τυποποίησης μιας συμπεριφοράς ως αξιόποινης, προς εξυπηρέτηση των δικών τους συμφερόντων. Κατά συνέπεια, εμφανίζεται ότι το έγκλημα αποτελεί ένα φαινόμενο που διαρκώς μεταβάλλεται κι όχι ένα μόρφωμα που παραμένει αναλλοίωτο στις εκάστοτε κοινωνικές εξελίξεις. Άρα, προκειμένου αυτό να γίνει όσο το δυνατόν πιο κατανοητό είναι απαραίτητο να μελετώνται διάφοροι παράγοντες που το επηρεάζουν κι όχι μονάχα η γραμματική ερμηνεία αυτού σε νομικό επίπεδο.

Το ζήτημα αυτό άλλωστε αναδεικνύεται και στην κατηγορία της οικονομικής εγκληματικότητας. Διότι και στην περίπτωση αυτή, ό,τι ισχύει για το έγκλημα γενικότερα, ισχύει και ειδικότερα για την εν λόγω εγκληματική κατηγορία. Δηλαδή, προκειμένου να καταστεί σαφές το τι ορίζεται ως οικονομικό έγκλημα, ποια άτομα διαπράττουν τέτοιου είδους εγκλήματα και ποιας μεταχείρισης τυγχάνουν, τόσο σε επίπεδο ποινικής αντιμετώπισης, όσο και σε επίπεδο αντίδρασης του κοινωνικού συνόλου, απαιτείται μια πολύπλευρη εξέταση του εν λόγω ζητήματος, ώστε να ληφθούν υπόψη όλες οι παράμετροι που υφίστανται.

Βιβλιογραφία

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αλεξιάδης, Σ. (2010). *Τα οικονομικά του εγκλήματος*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Αλεξιάδης, Σ. (2011). *Εγκληματολογία (Ε' Έκδοση)*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Αλεξιάδης, Σ. (2016). Το έγκλημα ως οικονομικό πρόβλημα Στο *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Εκδ. Επιμέλεια: Μαργαρίτα Γασπαρινάτου. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα, (σσ. 24-33).

Αλοσκόφης, Ο. (2019). Η κοινωνική έρευνα της εγκληματικότητας των ισχυρών Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης & Χ. Παπαχαλαράμπος (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ, (σσ. 87-109).

Ανδρουλάκης, Ν. (2007). *Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης (3^η Έκδοση)*. Αθήνα: Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας.

Αρχιμανδρίτου, Μ. (2021). *Εισαγωγή στην Εγκληματολογία (Β' έκδοση)*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2014). «Λευκά Κολάρα» & Οικονομικό Έγκλημα: Κοινωνική Βλάβη & Αντεγκληματική Πολιτική. Αθήνα: Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας.

Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2015). Ιχνηλατώντας τη σύγχρονη πραγματικότητα: εγκλήματα του λευκού κολάρου και ηθικοί πανικοί Στο Β. Καρύδης & Α. Χουλιάρης (Επιμ.), *Ηθικοί Πανικοί, Εξουσία και Δικαιώματα: Σύγχρονες Προσεγγίσεις*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, (σσ. 65-88).

Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2019). Η αντεγκληματική πολιτική για το ξέπλυμα «βρόμικου» χρήματος ως λανθάνουσα οικονομική διακυβέρνηση Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης & Χ. Παπαχαλαράμπος (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ, (σσ. 255-277).

Βιδάλη, Σ. (2008). *Έγκλημα και Κοινωνία*. Ανακτήθηκε 19 Ιουνίου 2022, από <https://www.tovima.gr/2008/11/25/opinions/egklima-kai-koinwnia/>

Βιδάλη, Σ. & Κουλούρης, Ν. (2012). *Αποκλίνουσα συμπεριφορά & Ποινικό φαινόμενο*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Βιδάλη, Σ. (2012). *Οι εργολάβοι της ηθικής*. Ανακτήθηκε 19 Ιουνίου 2022, από https://www.avgi.gr/arheio/27274_oi-ergolaboi-tis-ithikis

- Βιδάλη, Σ. (2013). *Εισαγωγή στην Εγκληματολογία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Βιδάλη, Σ. (2017). *Πέρα από τα όρια: η αντεγκληματική πολιτική σήμερα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Βιδάλη, Σ. (2018). *Η Κριτική Εγκληματολογία μέσα από τη διαδρομή του William Chambliss*. Ανακτήθηκε 19 Ιουνίου 2022, από <https://www.theartofcrime.gr/η-κριτική-εγκληματολογία-μέσα-από-τη-δ/>
- Βιδάλη, Σ. (2018). Οι αλήθειες του εγκληματολογικού λόγου: αντιφάσεις, περιορισμοί και προβλήματα στη θεώρηση του «εγκληματικού ζητήματος» Στο Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ό., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (Επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*. Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου. Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016. Αθήνα: ΕΕΜΕΚΕ, (σσ. 9-29).
- Βιδάλη, Σ. (2019). *Εγκλημα & Κοινωνία*. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ.
- Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου, Α. (1984). *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Δασκαλάκης, Η. (1985). *Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Δημητρόπουλος, Ι. (2016). Η παραβίαση (το έγκλημα), η εγκληματικότητα & ο εγκληματίας. *Αστυνομική ανασκόπηση*, Τεύχος 294 Ιαν.-Φεβρ. 2016, (σσ. 30-34).
- Ζαραφονίτου, Χ. (2004). *Εμπειρική Εγκληματολογία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Ζησιάδης, Β. (2001). *Η Οικονομική Εγκληματικότητα: Το Ουσιαστικό και Δικονομικό Οικονομικό Ποινικό Δίκαιο*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Θεολόγη, Β. (2011). *Εγκληματικότητα και ΜΜΕ*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Καρύδης, Β. (2010). *Όψεις κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα: Ηθικοί πανικοί, Ποινική Δικαιοσύνη*. Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Κασάπογλου, Α. (2018). Κοινωνική ιεραρχία και φυλακή: η περίπτωση των κρατουμένων του λευκού κολάρου Στο Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ό., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (Επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*. Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου. Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016. Αθήνα: ΕΕΜΕΚΕ, (σσ. 687-705).
- Κοσμάτος, Κ. & Λαμπάκης, Χ. (2019). Εστίες διαφθοράς στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ, (σσ. 185-209).
- Κουλούρης, Ν. (2019). Διαταξικές και ενδοταξικές διαστάσεις της κοινωνικής κατασκευής του

- εγκλήματος Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ, (σσ. 15-39).
- Κουράκης, Ν. (2007). *Τα Οικονομικά Εγκλήματα Ι Τόμος Πρώτος: Γενικό Μέρος*. Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Κουρούση, Κ. (2016). Τα ΜΜΕ ως φορέας κοινωνικού ελέγχου στην εποχή της κρίσης Στο *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Εκδ. Επιμέλεια: Μαργαρίτα Γασπαρινάτου. Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, (σσ. 297-301).
- Κωστάρας, Α. (2008). *Έννοιες και Θεσμοί του Ποινικού Δικαίου (Ανατύπωση 2008)*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Λάζος, Γ. (2007). *Κριτική Εγκληματολογία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Λαμπροπούλου, Ε. (1994). *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Λαμπροπούλου, Ε. (2001). *Εσωτερική ασφάλεια και κοινωνία του ελέγχου*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Λαμπροπούλου, Ε. (2012). *Κοινωνιολογία του ποινικού δικαίου και των θεσμών της ποινικής δικαιοσύνης*. Αθήνα: Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.
- Μιχαλοπούλου, Ε. (2018). Μια κριτική προσέγγιση του «οικονομικού» εγκλήματος Στο Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ό., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (Επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*. Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου. Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016. Αθήνα: ΕΕΜΕΚΕ, (σσ. 306-317).
- Μιχαλοπούλου, Ε. (2019). Το οικονομικό έγκλημα, σύγχρονες τάσεις εξάπλωσής του και όψεις της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ, (σσ. 333-359).
- Μπαμπινιώτης, Γ. (2004). *Λεξικό για το Σχολείο & το Γραφείο*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Παναγόπουλος, Κ. (1999). *Διάγραμμα Αστικού Δικαίου: Εισαγωγή στο δίκαιο και στο αστικό δίκαιο*. Αθήνα: Δίκαιο & Οικονομία, Π.Ν. Σάκκουλας.
- Παπανεοφύτου, Α. (2012). *Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων: Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία-δράστη*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Πιτσελά, Α. (2010). *Η εγκληματολογική προσέγγιση του οικονομικού εγκλήματος*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Ροϊνιώτη, Ε. (2014). *Η γνώση μας για το έγκλημα στη βάση ποσοτικών δεδομένων*. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 129 Β' 2009, (σσ. 33-59).

Τζιάρως, Γ. (2022). *Οικονομικό έγκλημα-Από τον Ηγέστρατο στην τεχνολογία*. Ανακτήθηκε 19 Ιουνίου 2022, από <https://www.tovima.gr/2022/01/18/opinions/oikonomiko-egklima-apo-ton-igestrato-stin-technologia/>

Τσίγκανου, Ι. (1999). *Η οικογένεια ως μηχανισμός άσκησης κοινωνικού ελέγχου στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία*. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 98-99 Α' - Β' Ειδικό Τεύχος 1999, (σσ. 121-136).

Τσιγκρής, Α. (1999). *Λήψη Αποφάσεων και Ενεργοποίηση των Μηχανισμών του Ποινικού Συστήματος*. Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Τσουραμάνης, Χ. (2009). *Το έγκλημα στη θεωρία, στην πραγματικότητα και στον κινηματογράφο*. Ανακτήθηκε 19 Ιουνίου 2022, από https://www.academia.edu/15384757/ΤΟ_ΕΓΚΛΗΜΑ_ΣΤΗ_ΘΕΩΡΙΑ_ΣΤΗΝ_ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ_ΣΤΟΝ_ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟ

Χουλιάρης, Α. (2019). Εγκληματικότητα των ισχυρών: Εγκληματολογική θεωρία και ποινική προβληματική Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ, (σσ. 63-85).

Χουλιάρης, Α. (2021). *Το φαινόμενο της «ατιμωρησίας»: εννοιολόγηση, αίτια και σύγχρονες εκδηλώσεις του στην Ελλάδα*. Νοέμβριος 2021, (σσ. 54-98). Ανακτήθηκε 19 Ιουνίου 2022, από <https://www.theartofcrime.gr/to-φαινόμενο-της-ατιμωρησίας-εννοι/>

Χρυσανθάκης, Χ. & Γαλάνη, Ε. (2007). *Η Βουλή* Στο Χρυσανθάκης, Χ., Γαλάνη, Ε. & Πανταζόπουλος, Π., *Εισηγήσεις Συνταγματικού Δικαίου*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, (σσ. 71-92).

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Bezlov, T. & Gounev, Ph. (2012). Organised Crime, corruption and public bodies. In Gunev, Ph., Ruggiero, V. (2012). *Corruption and organised Crime in Europe. Illegal Partnership* (pp. 32-54). London and New York: Routledge, Talyor and Francis Group.

Downes, D., Rock, P. & McLaughin, E. (2016). *Understanding Deviance (7th edition)*. Glasgow: Oxford University Press.

Chambliss, W. J. (1993). The Creation of Criminal Law and Crime Control in Britain and America. Making Law: the state, the law and structural contradictions edited by W. J. Chambliss & M. S. Zatz. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press, (pp. 36-64).

Chambliss, W. J. (2004). «On the symbiosis between criminal law and criminal behavior», *Criminology*, 42(2), (pp. 241-252).

Felson, M. (2002). *Crime and everyday life (Third edition)*. London; Thousand Oaks; New Delhi: Sage Publications.

Garland, D. (2001). *The culture of control: crime and social order in contemporary order*. Oxford: Oxford University Press.

Kleinig, J. (1978). Crime and the concept of crime. *American Philosophical Quarterly* Vol. 15, No. 1 (pp. 27-36).

McGarrell E. & Castellano T. (1993). Social Structure, Crime and Politics: A Conflict Model of the Criminal Law Formation Process. *Making Law: the state, the law and structural contradictions* edited by W. J. Chambliss & M. S. Zatz. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press, (pp. 347-378).

Online Dictionary of the Social Sciences. Ανακτήθηκε 19 Ιουνίου 2022, από <https://www.bitbucket.icaap.org/dict.pl>

Ray, H. (1947). Crime and prohibition. *Journal of Criminal Law and Criminology* (1931-1951) Vol. 38, No. 2 (pp.119-127)

Reckless, W. C. (1950). *The Crime Problem*. New York: Appleton-Century-Crofts.

Ruggiero, V. (2017). *Dirty Money on Financial Delinquency*. Oxford: Oxford University Press.

Sutherland, E. (1944). Is “White Collar Crime” Crime? *American Sociological Review* Vol. 10, No. 2 (pp.132-139).

Walklate, S. (2002). Community and crime prevention. *Controlling Crime: crime. Order and social control* (second edition) edited by E. McLaughlin & J. Muncie. London; Thousand Oaks; New Delhi: Sage Publications, (pp. 303-345).

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.